

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Вікторія Герман
Єлизавета Венюкова

**РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ:
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ**

Навчально-методичний посібник

Суми – 2026

УДК 808.5:005.336.2]:004:37.091.3(075.8.057.874)

ГЗ8

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(протокол № 4 від 24.11. 2025 року)*

Рецензенти:

Харченко І. І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету;

Зленко Н. М. – кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

Герман В., Венюкова Є.

ГЗ8 Риторична компетентність здобувачів освіти : інформаційно-комунікаційні технології формування : навчально-методичний посібник / В. Герман, Є. Венюкова. – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2026. – 93 с.

ISBN 978-966-698-377-3

У навчально-методичному посібнику обґрунтовано теоретико-методологічні засади використання ІКТ у формуванні риторичної компетентності учнів старшої школи й проаналізовано сучасні підходи та цифрові інструменти для її формування в освітній практиці; діагностовано рівень готовності учнів і педагогів до використання ІКТ у риторичній підготовці; розроблено інтегровану методiku використання ІКТ для формування риторичної компетентності на уроках української мови та експериментально перевірено її ефективність.

Адресовано науковцям, учителям, студентам, усім, хто цікавиться риторичною підготовкою та методикою її викладання.

УДК 808.5:005.336.2]:004:37.091.3(075.8.057.874)

ISBN 978-966-698-377-3

© В. Герман, Є. Венюкова, 2026
© СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	7
1.1. Риторична компетентність: сутність і структура	7
1.2. Психолого-педагогічні основи розвитку риторичної компетентності	11
1.3. Аналіз сучасних підходів до формування риторичної компетентності в освітній практиці	17
РОЗДІЛ 2. ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	24
2.1. Теоретичні основи використання ІКТ у процесі формування риторичної компетентності.....	24
2.2. Аналіз сучасних цифрових інструментів і платформ для розвитку риторичних навичок	30
2.3. Діагностика рівня готовності учнів старших класів до використання ІКТ у риторичній підготовці	36
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	45
3.1. Розробка інтегрованої методики використання ІКТ для формування риторичної компетентності	45
3.2. Організація та проведення педагогічного експерименту з впровадження ІКТ-методики для формування риторичної компетентності	50
3.3. Аналіз результатів експерименту та методичні рекомендації щодо використання ІКТ у риторичній освіті	57
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

У контексті інформаційного суспільства та стрімкого розвитку цифрових технологій формування риторичної компетентності учнів старшої школи набуває актуальності. Сучасна освітня парадигма вимагає не лише глибоких знань, але й здатності до ефективної комунікації, переконливого мовлення, критичного мислення та творчого самовираження у цифровому середовищі.

Основи риторичної грамотності традиційно закладаються у школі, яка готує духовно розвинену, активну мовну особистість з високою комунікативною культурою й риторичними цінностями.

Процеси цифровізації освіти актуалізували потребу в інноваційних підходах до навчання риторики. Заміна традиційних уроків розвитку мовлення на уроки навчання практичної риторики у старшій школі створила сприятливі умови для інтеграції сучасних технологій. Потреба інтеграції ІКТ у риторичну освіту зумовлена новими суспільними викликами: формування медіаграмотності, розвиток навичок цифрової комунікації, критичного аналізу інформації, створення мультимедійного контенту. Перехід на дистанційне навчання додатково визначив важливість володіння цифровими інструментами для ефективної комунікації. Учні та вчителі були вимушені опанувати нові форми риторичної взаємодії у віртуальному просторі, що актуалізувало питання розробки спеціальних методик навчання риторики засобами ІКТ.

Вагомі здобутки в дослідженні проблеми риторичної науки та формування риторичної компетентності учнів мають українські та зарубіжні лінгвісти, лінгводидакти: Н. Голуб [11-16], О. Корчова [34], Л. Мацько [43], В. Ницета [48-53], Г. Сагач [64] та ін. Водночас питання використання ІКТ у риторичній освіті досліджували В. Герман [7], О. Кучерук [37-40], О. Січкарук [67] та ін. Психолого-педагогічні аспекти інтеграції цифрових технологій в освітній процес стали предметом вивчення А. Волинець [6], О. Гилярської [9], Т. Денищич [25] та інших. Особливістю використання ІКТ для розвитку мовленнєвих компетентностей зацікавилися О. Кучерук [37], А. Литвин [41], С. Романов [62] та ін.

Попри значну кількість досліджень у галузі риторики та ІКТ в освіті, проблема цілеспрямованого використання інформаційно-комунікаційних

технологій для формування риторичної компетентності учнів старшої школи на уроках української мови залишається недостатньо розробленою. Існує потреба у створенні інтегрованої методики, яка б органічно поєднувала традиційні риторичні принципи з можливостями сучасних цифрових інструментів.

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці методики використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні риторичної компетентності учнів старшої школи на уроках української мови.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури обґрунтувати теоретико-методологічні засади використання ІКТ у формуванні риторичної компетентності учнів старшої школи.

2. Проаналізувати сучасні підходи та цифрові інструменти для формування риторичної компетентності в освітній практиці.

3. Діагностувати рівень готовності учнів та педагогів до використання ІКТ у риторичній підготовці.

4. Розробити інтегровану методику використання ІКТ для формування риторичної компетентності на уроках української мови та експериментально перевірити її ефективність.

Для реалізації завдань використано наступні методи дослідження: теоретичні: системний аналіз наукової літератури для обґрунтування теоретичних засад дослідження; порівняльний аналіз актуальних підходів до використання ІКТ в освіті; моделювання процесу формування риторичної компетентності засобами цифрових технологій; емпіричні: педагогічне спостереження для вивчення особливостей використання ІКТ на уроках української мови; анкетування учнів і вчителів для визначення рівня готовності до використання цифрових технологій у риторичній освіті; тестування для діагностики рівня сформованості риторичної компетентності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для перевірки ефективності розробленої методики; графічне представлення результатів дослідження.

У навчально-методичному посібнику здійснена спроба розробити та науково обґрунтувати інтегровану методику використання ІКТ у формуванні риторичної компетентності учнів старшої школи на уроках

української мови, яка органічно поєднує традиційні риторичні принципи з можливостями сучасних цифрових технологій; визначено специфіку використання ІКТ-інструментів (Google Workspace, Canva, відеоредактори, аналітичні програми) для розвитку різних компонентів риторичної компетентності; обґрунтовано принципи інтеграції ІКТ у риторичну освіту (поступовості, педагогічної доцільності, диференціації, інтерактивності, рефлексивності).

Розроблена методика та сформульовані методичні рекомендації можуть бути впроваджені в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів для підвищення ефективності формування риторичної компетентності учнів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

1.1. Риторична компетентність: сутність і структура

У контексті сучасної освітньої парадигми, орієнтованої на формування ключових компетентностей особистості, особливої актуальності набуває розвиток риторичної компетентності учнів старшої школи. Риторична компетентність як інтегративна якість особистості забезпечує ефективну комунікативну взаємодію в різних галузях суспільного життя, є важливим чинником особистісного та професійного успіху.

У сучасному нормативно-правовому забезпеченні освіти загалом і мовної зокрема («Державний стандарт базової середньої освіти», «Нова українська школа», закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту») зосереджено увагу на важливості володіння риторичними вміннями у поєднанні з цифровою компетентністю: дотримуватися культури мовлення та норм мовленнєвого етикету в різних комунікативних середовищах, включаючи цифрове; адаптуватися до змінюваних умов спілкування, розв'язувати нестандартні завдання з використанням потенціалу української мови та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; використовувати вербальні та невербальні засоби в різноманітних міжособистісних, соціальних і культурних контекстах, включаючи віртуальне спілкування та мультимедійну комунікацію. У методичних рекомендаціях до викладання української мови в закладах середньої освіти зазначено, що важливе місце відведено вивченню основ риторики, адже риторика – це не лише теорія і практика досконалого мовлення, переконливого, гарного, ефективного тощо, це насамперед учення про мовленнєве виховання особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз наукових джерел свідчить про неоднозначність підходів до визначення сутності риторичної компетентності. Так, О. Кучерук розглядає риторичну компетентність як здатність особистості до ефективної мовленнєвої діяльності в публічній сфері, що ґрунтується на системі риторичних знань, умінь і навичок, а також особистісних якостей мовця [39, с. 9]. Натомість О. Коробка трактує це поняття як інтегративну

якість особистості, що характеризує готовність і здатність до створення та сприйняття ефективних висловлювань у різних ситуаціях спілкування [33, с. 210]. Н. Голуб визначає потрактовує це поняття як володіння культурою думки та культурою слова, що дозволяє створювати гармонійний мовленнєвий твір, який відповідає своїй меті, є доречним у конкретній ситуації та справляє запланований вплив на адресата [12, с. 17]. Такий підхід акцентує увагу на творчому характері риторичної діяльності та її етичному вимірі. В. Герман вважаємо, що *риторична компетентність* – усвідомлене й мотивоване використання риторичних засобів із поєднанням інтелектуальних, духовних, моральних якостей, що забезпечують як силу переконання та емоційного впливу на адресата, так і можливість вироблення індивідуального стилю оратора [8].

Констатуємо, що риторична компетентність є складним багатокомпонентним утворенням, яке охоплює когнітивний, операційний, мотиваційний та рефлексивний компоненти. Вона передбачає не лише володіння техніками публічного мовлення, а й здатність до аналізу комунікативної ситуації, вибору оптимальних стратегій впливу, створення переконливих і доречних висловлювань.

Розглянемо **структурні компоненти** риторичної компетентності докладніше.

Когнітивний компонент риторичної компетентності охоплює систему знань про закономірності та принципи ефективного мовлення. До цього компоненту належать:

- *теоретичні знання з риторики*: історія розвитку риторики, основні риторичні школи та напрями, класифікація родів і видів красномовства;
- *знання про структуру публічного виступу*: етапи підготовки промови (інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція), композиційні особливості різних типів виступів;
- *лінгвістичні знання*: особливості усної форми мовлення, стилістичні засоби виразності, тропи та фігури мовлення;
- *психологічні знання*: особливості сприйняття інформації аудиторією, механізми переконання, способи подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні;
- *етичні знання*: принципи мовленнєвого етикету, культура полеміки, відповідальність мовця за свої слова [9 , с. 96].

Операційний компонент включає систему умінь і навичок, необхідних для здійснення ефективної риторичної діяльності, а саме:

аналітичні вміння, серед яких головними вважаємо:

- аналіз комунікативної ситуації та характеристик аудиторії;
- визначення мети та завдань виступу;
- оцінка власних можливостей і обмежень [25, с. 249];

конструктивні вміння:

- відбір і структурування матеріалу відповідно до мети виступу;
- композиційне оформлення промови;
- використання різних типів аргументації [31, с. 26];

виконавські вміння, які складаються з:

- техніки мовлення (дикції, інтонації, темпу, пауз);
- невербальної комунікації (міміки, жестів, поз);
- встановлення контакту з аудиторією [43, с. 110-112].

інтерактивні вміння, серед яких:

- ведення діалогу та полеміки;
- відповіді на запитання;
- управління увагою аудиторії [62, с. 59].

Мотиваційний компонент риторичної компетентності характеризується:

- *потребою в комунікації*: прагненням до спілкування, бажанням поділитися думками та переконаннями;
- *упевненістю в собі*: готовністю виступати перед аудиторією, подоланням страху публічного мовлення;
- *відповідальністю*: усвідомленням впливу слова на думки та почуття людей;
- *творчим ставленням*: прагненням до пошуку нестандартних рішень у комунікативних ситуаціях [69, с. 54].

Рефлексивний компонент передбачає здатність до самоаналізу та самооцінки власної риторичної діяльності. Сюди відносять:

- аналіз ефективності виступу;
- виявлення сильних і слабких сторін власного мовлення;
- корекцію риторичної поведінки;
- планування саморозвитку [13, с. 137].

Структурна модель риторичної компетентності представлена нами в Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Структура та показники сформованості риторичної компетентності

Компонент	Складові елементи	Показники сформованості
Когнітивний	Теоретичні знання з риторики, лінгвістики, психології	Повнота знань, їх системність, здатність до застосування
Операційний	Аналітичні, конструктивні, виконавські, інтерактивні вміння	Рівень сформованості умінь, автоматизація навичок
Мотиваційний	Потреби, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації	Активність, ініціативність, стійкість мотивації
Рефлексивний	Самоаналіз, самооцінка, самокорекція	Адекватність самооцінки, здатність до саморозвитку

Ефективне формування риторичної компетентності учнів старшої потребує дотримання специфічних дидактичних принципів:

- *принцип комунікативності* передбачає орієнтацію на реальні комунікативні ситуації, використання автентичних завдань, створення мотивації до спілкування;
- *принцип діяльності* полягає в активному залученні учнів до риторичної практики, моделюванні різних видів публічного мовлення;
- *принцип особистісної орієнтації* враховує індивідуальні особливості учнів, їх інтереси, здібності та потреби;
- *принцип культуровідповідності* передбачає опору на національні традиції красномовства, використання кращих зразків риторичної культури;
- *принцип рефлексивності* спрямований на розвиток самоаналізу та самооцінки власної риторичної діяльності [16, с. 78-80].

Таким чином, риторична компетентність як складне інтегративне утворення, яке охоплює когнітивний, операційний, мотиваційний та рефлексивний компоненти, передбачає володіння техніками ефективного мовлення, здатність до аналізу комунікативних ситуацій, вибору оптимальних стратегій впливу, творчого підходу до створення публічних виступів. Ефективність формування риторичної компетентності залежить від дотримання специфічних дидактичних принципів, серед яких найважливішими є принципи комунікативності, діяльності, особистісної орієнтації та рефлексивності.

1.2. Психолого-педагогічні основи розвитку риторичної компетентності

Вважаємо за необхідне спочатку висвітлити психологічні особливості учнів старшої школи як суб'єктів риторичної діяльності та представити загальну характеристику аналізованого віку.

Старший шкільний вік (15-17 років) є завершальним етапом шкільного навчання і характеризується інтенсивним особистісним розвитком, професійним самовизначенням та формуванням світоглядних позицій. У цей період відбуваються суттєві зміни в інтелектуальній, емоційній та комунікативній сферах особистості, що створює специфічні умови для розвитку риторичної компетентності [52, с. 88].

За класифікацією М. Савчин, старший шкільний вік належить до періоду, коли провідною діяльністю стає навчально-професійна діяльність, спрямована на підготовку до майбутньої професії. Це зумовлює особливу значущість формування комунікативних компетентностей, зокрема риторичної, як необхідної умови успішної соціалізації та професійної реалізації [63, с. 212].

Інтелектуальний розвиток старшокласників характеризується якісними змінами в структурі мислення. Так, формування формально-логічного мислення дозволяє учням оперувати абстрактними поняттями, будувати складні логічні конструкції, аналізувати причинно-наслідкові зв'язки. Це створює передумови для засвоєння риторичних стратегій аргументації, побудови переконливих доказів, використання різних типів логічного обґрунтування [63, с. 215].

Розвиток критичного мислення проявляється в здатності аналізувати інформацію, виявляти логічні помилки, оцінювати достовірність джерел, формувати власну позицію з дискусійних питань. Ці здібності є фундаментальними для риторичної діяльності, особливо в контексті полемічного мовлення.

Вважаємо, що формування рефлексивного мислення забезпечує можливість самоаналізу власної діяльності, усвідомлення когнітивних процесів, планування та корекції мисленнєвих стратегій. У риторичній діяльності це проявляється в здатності до самооцінки ефективності виступу, аналізу реакції аудиторії, корекції комунікативної поведінки.

Переконані і тому, що розвиток когнітивної складової є фундаментальною психологічною передумовою розвитку риторичної компетентності. Так, розвиток абстрактного мислення дозволяє учням

старшої школи засвоювати складні риторичні концепції, аналізувати структуру аргументації, розуміти імпліцитні смисли висловлювань. Це створює можливості для поглибленого вивчення риторичної теорії. Формування особистісної позиції мотивує учнів до активного висловлювання власних думок, участі в дискусіях, створення оригінальних виступів. Потреба в самовираженні стає важливим чинником розвитку риторичної компетентності. Соціальна спрямованість проявляється в прагненні до спілкування з однолітками, потребі у визнанні, бажанні впливати на думки інших. Це створює природну мотивацію для засвоєння риторичних умінь [52, с. 90].

Також потрібно враховувати специфіку засвоєння різних компонентів риторичної компетентності. Так, когнітивний компонент засвоюється старшокласниками відносно легко завдяки розвинутому абстрактному мисленню. Учні здатні розуміти складні теоретичні концепції, запам'ятовувати значні обсяги інформації, встановлювати міждисциплінарні зв'язки. Операційний компонент формується поступово через практичну діяльність. Особливі труднощі можуть виникати при засвоєнні невербальних засобів спілкування, техніки мовлення, подоланні психологічних бар'єрів. Мотиваційний компонент може характеризуватися нестабільністю, залежністю від зовнішніх чинників. Важливо створити умови для формування внутрішньої мотивації, пов'язаної з особистісними потребами учнів. Рефлексивний компонент розвивається паралельно з формуванням критичного мислення. Старшокласники здатні до самоаналізу, але потребують педагогічної підтримки для формування адекватної самооцінки [53, с. 248].

Мовленнєвий розвиток у старшому шкільному віці характеризується якісними змінами в усіх мовленнєвих функціях. *Лексичний розвиток* проявляється в активному поповненні словникового запасу, засвоєнні абстрактної лексики, термінології різних галузей знань. Старшокласники здатні диференціювати відтінки значень слів, використовувати синонімічні ряди для досягнення експресивного ефекту.

Грамматичний розвиток характеризується ускладненням синтаксичних конструкцій, використанням різних типів підрядних речень, оволодінням складними граматичними формами. Це забезпечує можливість створення розгорнутих, логічно структурованих висловлювань.

Стилістичний розвиток проявляється в здатності диференціювати функціональні стилі мовлення, свідомо обирати мовні засоби відповідно

до комунікативної ситуації, використовувати тропи та фігури мовлення для досягнення експресивного ефекту [48, с. 122].

Безперечно, що особистісний розвиток старшокласників також має низку специфічних особливостей, які впливають на формування риторичної компетентності, бо саме в цей період відбувається формування ідентичності, що передбачає пошук відповідей на екзистенційні питання, визначення власних цінностей, формування світогляду. Це створює потребу в самовираженні, артикуляції власних поглядів, що є важливою мотивацією для риторичної діяльності. Прагнення до автономії проявляється в потребі самостійно приймати рішення, формувати власну позицію, бути незалежним від думки дорослих. У риторичній діяльності це може проявлятися як у позитивному прагненні до оригінальності, так і в негативному опорі педагогічним впливам. Інтенсивний розвиток самосвідомості характеризується підвищеною увагою до власної особистості, критичним ставленням до себе, чутливістю до оцінок оточуючих. Це може створювати психологічні бар'єри у публічному мовленні, але водночас мотивує до самовдосконалення.

До основних психологічних механізмів формування риторичної компетентності відносимо теорію поетапного формування розумових дій. Згідно з висновками психологів, формування будь-якої діяльності проходить через декілька етапів. Застосування цієї теорії до формування риторичної компетентності дозволяє виділити такі етапи:

- *етап мотивації* передбачає формування позитивного ставлення до риторичної діяльності, усвідомлення її значущості для особистісного та професійного розвитку; на цьому етапі важливо продемонструвати учням практичну цінність риторичних умінь, створити ситуації успіху;

- *етап орієнтування* включає засвоєння теоретичних знань про риторичку, формування орієнтовної основи дій; учні знайомляться з основними поняттями риторики, структурою публічного виступу, прийомами впливу на аудиторію;

- *етап матеріалізованих дій* передбачає виконання риторичних завдань з використанням зовнішніх опор: схем, алгоритмів, пам'яток; учні створюють виступи за готовими планами, використовують шаблони композиційного оформлення;

- *етап зовнішньомовленневих дій* характеризується промовлянням виступів вголос, обговоренням їх структури та змісту; на цьому етапі важлива роль належить зворотному зв'язку від педагога та однокласників;

– *етап внутрішньомовленнєвих дій* передбачає «промовляння» виступу подумки, внутрішнє планування та корекцію; учні навчаються мисленнєво моделювати комунікативну ситуацію, прогнозувати реакцію аудиторії;

– *етап автоматизації* характеризується переведенням риторичних умінь у план автоматизованих навичок; учні можуть спонтанно та ефективно будувати виступи, гнучко реагувати на зміни комунікативної ситуації [3, с. 154].

Фундаментальною психологічною умовою ефективного формування риторичної компетентності вважаємо створення психологічно безпечного середовища. Страх публічного мовлення, поширений серед підлітків, може серйозно гальмувати навчальний процес. На уроці необхідно створити атмосферу взаємної поваги, де кожен учень має право на помилку та підтримку. Помилка на уроці може створити певні психологічні бар'єри, серед яких головним є глософобія (страх публічного мовлення). Вона є однією з найпоширеніших фобій серед підлітків. Цей страх може серйозно гальмувати розвиток риторичної компетентності. Причин виникнення страху може бути декілька: негативний досвід попередніх виступів; низька самооцінка; перфекціонізм; соціальна тривожність [23, с. 40-42]. Крім того, учні можуть мати стереотипні уявлення про риторику як застарілу дисципліну, не пов'язану з реальним життям. Важливо продемонструвати практичну значущість риторичних умінь у сучасному світі.

На розвиток риторичної компетентності також впливають індивідуальні особливості особистості, наприклад, інтроверсія, яка може ускладнювати засвоєння риторичних умінь, але не робить його неможливим. Інтроверти можуть досягти значних успіхів у риториці за умови врахування їх особливостей.

Низький рівень емоційного інтелекту також може гальмувати розвиток здатності до емпатії, розуміння емоційного стану аудиторії. Необхідна спеціальна робота з розвитку емоційної компетентності.

Урахування індивідуальних особливостей передбачає диференційований підхід до учнів з різним рівнем комунікативних здібностей, типом темпераменту, особистісними характеристиками. Інтроверти потребують більшої підтримки та поступового залучення до публічних виступів, натомість екстраверти можуть швидше адаптуватися до риторичної діяльності. Забезпечення мотивації охоплює використання

цікавих і актуальних тем, створення ситуацій практичного застосування риторичних умінь, демонстрацію успішних прикладів. Важливо показати учням, що риторичні навички можуть бути корисними не лише в навчанні, а й у майбутній професійній діяльності [53, с. 250].

Педагогічними засадами розвитку риторичної компетентності в учнів старшої школи є такі принципи:

- *принцип науковості*, який передбачає опору на сучасні досягнення риторики як науки, використання валідних методів дослідження ефективності мовлення, врахування міждисциплінарних зв'язків з лінгвістикою, психологією, соціологією;

- *принцип систематичності*, що забезпечує логічну послідовність у засвоєнні риторичних знань і умінь, поступове ускладнення навчальних завдань, взаємозв'язок різних видів риторичної діяльності;

- *принцип доступності*, який вимагає відповідності навчального матеріалу віковим можливостям учнів, врахування їх попереднього досвіду, використання зрозумілих прикладів та аналогій;

- *принцип наочності*, який реалізується через демонстрацію зразків ефективного мовлення, використання аудіо- та відеоматеріалів, створення візуальних опор для засвоєння теоретичного матеріалу;

- *принцип активності*, що передбачає максимальне залучення учнів до практичної риторичної діяльності, використання інтерактивних методів навчання, створення ситуацій, що вимагають самостійного вирішення комунікативних завдань [49, с. 134-136].

Педагогічні методи та функції розвитку риторичної компетентності на уроках української мови в учнів старшої школи представлено в Таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

**Методи та функції розвитку риторичної компетентності
на уроках української мови в учнів старшої школи**

Група методів	Конкретні методи	Педагогічні функції
Словесні	Лекція, бесіда, дискусія, пояснення	Передача теоретичних знань, формування понятійного апарату
Наочні	Демонстрація зразків, схем, таблиць	Конкретизація абстрактних понять, розвиток образного мислення
Практичні	Виступи, тренінги, рольові ігри	Формування практичних умінь, автоматизація навичок

Проблемні	Проблемна лекція, евристична бесіда	Розвиток критичного мислення, творчих здібностей
Дослідницькі	Аналіз текстів, експерименти	Формування дослідницьких умінь, поглиблення знань

Форми організації навчання при формуванні риторичної компетентності не відрізняються від традиційних. Урочна форма забезпечує систематичне засвоєння теоретичного матеріалу та базових практичних умінь. Позаурочні форми охоплюють гуртки риторики, дискусійні клуби, конкурси ораторського мистецтва, шкільні конференції. Позаурочна діяльність дозволяє поглибити інтерес до риторики, розвинути творчі здібності учнів. Самостійна робота передбачає виконання індивідуальних завдань, підготовку виступів, аналіз риторичних текстів, ведення портфоліо власних досягнень [44, с. 21]. Самостійна робота сприяє формуванню відповідальності за власне навчання.

Головною складовою у формуванні риторичної компетентності вважаємо роль педагога з відповідними сформованими професійними компетентностями. Предметна компетентність передбачає глибоке знання теорії риторики, володіння сучасними методиками навчання, розуміння специфіки риторичної діяльності. Методична компетентність включає здатність організувати ефективний навчальний процес, використовувати різноманітні методи та форми роботи, створювати мотивуючі завдання. Комунікативна компетентність вимагає від педагога високого рівня володіння усним і писемним мовленням, здатності до емпатії, вміння встановлювати контакт з учнями, а психолого-педагогічна компетентність передбачає розуміння вікових особливостей учнів, індивідуального підходу, методів діагностики та корекції. Також педагог може обирати відповідні методи подолання учнями старшої школи проблем у формуванні риторичної компетентності. Серед таких методів можуть бути доцільними поступове збільшення складності завдань, створення підтримуючої атмосфери на уроці та в позаурочній діяльності та формування позитивного досвіду в риториці.

Отже, психолого-педагогічні основи розвитку риторичної компетентності у старшокласників ґрунтуються на врахуванні специфічних особливостей старшого шкільного віку (інтенсивний розвиток абстрактного мислення, формування особистісної позиції, потреба в самовираженні тощо), що зумовлює врахування вчителем етапів формування риторичної компетентності (мотивації; орієнтування; матеріалізованих, зовнішньо-

мовленнєвих та внутрішньомовленнєвих дій, автоматизації) та застосування педагогічних принципів систематичності, науковості, доступності, наочності, активності.

1.3. Аналіз сучасних підходів до формування риторичної компетентності в освітній практиці

Сучасна освітня парадигма характеризується інтенсивним пошуком ефективних методологічних підходів до формування риторичної компетентності учнів старшої школи. Аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень свідчить про існування різноманітних концептуальних засад, які визначають стратегії і тактики розвитку комунікативно-риторичних умінь учнів старшої школи.

Комунікативно-діяльнісний підхід, обґрунтований у працях Н. Голуб [11; 16], В. Нищети [48; 49; 50; 51; 52; 53], Е. Палихати [57] та ін., посідає провідне місце в системі сучасних методологічних орієнтирів. Цей підхід ґрунтується на розумінні мовлення як виду діяльності, що реалізується через систему взаємопов'язаних дій і операцій. Риторична компетентність у межах даного підходу розглядається як здатність особистості ефективно здійснювати комунікативну діяльність у різних галузях суспільного життя. Ключовими принципами комунікативно-діялісного підходу є:

- орієнтація на формування практичних умінь публічного мовлення,
- урахування комунікативної ситуації,
- забезпечення мотиваційної основи риторичної діяльності,
- поетапне формування мовленнєвих навичок від простих до складних.

Практична реалізація комунікативно-діялісного підходу передбачає використання автентичних комунікативних ситуацій, моделювання реальних умов публічного виступу, застосування інтерактивних методів навчання. Учні залучаються до виконання комунікативних завдань, що максимально наближені до реальних умов риторичної практики. Такими завданнями можуть, наприклад, бути підготовка і виголошення промов на актуальні теми, участь у дебатах і дискусіях, проведення презентацій проєктів тощо.

Особистісно-орієнтований підхід, упроваджуваний Т. Симоненко [65], О. Гордієнко [17; 18], Т. Кавицькою [27] та ін., акцентує увагу на індивідуальних особливостях учнів, їх потребах, інтересах і здібностях. У контексті формування риторичної компетентності цей підхід передбачає

створення умов для самореалізації кожного учня в процесі риторичної діяльності. Основними принципами особистісно-орієнтованого підходу є врахування індивідуальних стилів навчання, забезпечення права вибору змісту та форм риторичної діяльності, створення ситуацій успіху для кожного учня, розвиток критичного мислення та творчих здібностей.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу вимагає диференціації навчальних завдань відповідно до рівня підготовки учнів, використання різноманітних форм роботи (індивідуальна, парна, групова), створення портфоліо риторичних досягнень кожного учня. Особлива увага приділяється формуванню власного риторичного стилю, розвитку здатності до самооцінки та самокорекції мовленнєвої поведінки.

Компетентнісний підхід, обґрунтований у працях Д. Варави [5], В. Герман [7; 8], Л. Каніболоцької [28], О. Корчової [34] та ін., розглядає риторичну компетентність як інтегративну якість особистості, що об'єднує знання, уміння, навички, досвід діяльності та ціннісні орієнтації. Цей підхід орієнтується на формування здатності учнів застосовувати набуті знання та уміння в нестандартних ситуаціях, вирішувати комунікативні проблеми творчо і самостійно.

Ключовими компонентами риторичної компетентності в межах даного підходу визначаються:

- когнітивний (знання про закономірності побудови ефективного мовлення),
- операційний (уміння створювати і виголошувати тексти різних жанрів),
- мотиваційний (потреба у риторичній діяльності),
- рефлексивний (здатність до самоаналізу комунікативної поведінки).

Компетентнісний підхід передбачає використання проблемних ситуацій, кейс-методу, проєктної діяльності, що забезпечує формування здатності до самостійного вирішення комунікативних завдань [37, с. 36].

Текстоцентричний підхід, представлений у дослідженнях О. Гордієнко [17], С. Горобець [19; 20], С. Січкара [66] та ін., ставить у центр навчального процесу роботу з різними типами текстів як основними одиницями комунікації. Риторична компетентність розглядається як здатність створювати, сприймати й аналізувати тексти різних жанрів відповідно до комунікативних цілей і ситуацій спілкування.

Методологічна основа текстоцентричного підходу ґрунтується на розумінні тексту як складної семіотичної системи, що володіє певними

структурними і функціональними характеристиками. Учні вивчають закономірності побудови різних типів риторичних текстів: інформаційних, переконуючих, емоційно-експресивних, епідейктичних. Особлива увага приділяється аналізу композиційної структури, мовних засобів, стилістичних прийомів, що забезпечують ефективність риторичного впливу.

Практична реалізація текстоцентричного підходу передбачає використання різноманітних текстів-зразків, створення власних текстів за певними моделями, аналіз і редагування текстів, трансформацію текстів з одного жанру в інший. Такий підхід сприяє формуванню в учнів розуміння жанрових особливостей різних типів публічних виступів, розвитку навичок текстотворення та текстосприйняття.

Інтерактивний підхід, обґрунтований у працях А. Литвин. О. Литвин [41], О. Січкарук [67], О. Корчової [34] та ін., орієнтується на організацію навчання через взаємодію учасників освітнього процесу. У контексті формування риторичної компетентності цей підхід передбачає створення умов для активної комунікативної взаємодії учнів, формування навичок діалогічного спілкування, колективного вирішення проблем.

Основними принципами інтерактивного підходу є діалогічність навчання, співробітництво учнів і вчителя, створення атмосфери довіри та взаємоповаги, активізація пізнавальної діяльності через спілкування. Методичний арсенал інтерактивного підходу охоплює дискусії, дебати, рольові ігри, мозковий штурм, метод проєктів, тренінгові технології тощо.

Використання інтерактивних методів сприяє подоланню психологічних бар'єрів у публічному мовленні, формуванню впевненості в собі, розвитку здатності до швидкого реагування на зміни комунікативної ситуації. Учні набувають досвіду участі в різних формах публічного спілкування, навчаються аргументувати свою позицію, вести конструктивний діалог з опонентами.

Культурологічний підхід, представлений у дослідженнях С. Абрамович [1], М. Барахтян [2], О. Олійник [55] та ін., розглядає риторичну компетентність як невід'ємну складову загальної культури особистості. Цей підхід акцентує увагу на вивченні риторики як культурно-історичного феномену, засвоєнні традицій ораторського мистецтва різних епох і народів.

Методологічні засади культурологічного підходу ґрунтуються на розумінні риторики як частини духовної культури людства, що акумулює досвід багатьох поколінь ораторів. Учні знайомляться з

історією розвитку риторичного мистецтва, вивчають творчість видатних ораторів минулого і сучасності, аналізують зразки ораторської прози різних стилів і жанрів. Культурологічний підхід передбачає формування в учнів розуміння етичних основ риторичної діяльності, усвідомлення відповідальності за слово, повагу до аудиторії та опонентів. Особлива увага приділяється вивченню національних традицій ораторського мистецтва, формуванню культурної ідентичності через засвоєння риторичної спадщини власного народу.

Технологічний підхід, використовуваний А. Волинець [6], О. Горошкіною, С. Караман [21] та ін., орієнтується на використання педагогічних технологій як систематизованих способів досягнення навчальних цілей. У контексті формування риторичної компетентності цей підхід передбачає розробку і впровадження спеціальних технологій, що забезпечують ефективне формування комунікативно-риторичних умінь. Технологічний підхід характеризується чітким визначенням цілей навчання, структуруванням навчального матеріалу, використанням діагностичних процедур для оцінки результатів, забезпеченням якості педагогічного процесу. Серед найбільш поширених технологій формування риторичної компетентності можна виділити:

- технологію проблемного навчання,
- технологію розвитку критичного мислення,
- технологію проєктної діяльності,
- тренінгові технології.

В Таблиці 1.3. ми порівняли чинні вітчизняні підходи до формування риторичної компетентності учнів старшої школи та їх можливості.

Таблиця 1.3.

Порівняльна характеристика сучасних підходів до формування риторичної компетентності учнів старшої школи

Підхід	Основні принципи	Методи та технології	Очікувані результати
Комунікативно-діяльнісний	Орієнтація на практику, врахування комунікативної ситуації	Моделювання реальних ситуацій, інтерактивні методи	Практичні навички публічного мовлення
Особистісно-орієнтований	Урахування індивідуальних особливостей, право вибору	Диференціація, портфоліо, ситуації успіху	Формування індивідуального риторичного стилю

Компетентнісний	Інтеграція знань, умінь, досвіду	Проблемні ситуації, кейс-метод, проекти	Здатність до самостійного вирішення комунікативних завдань
Текстоцентричний	Робота з текстами різних жанрів	Аналіз зразків, текстотворення	Розуміння жанрових особливостей, навички текстотворення
Інтерактивний	Взаємодія учасників, діалогічність	Дискусії, дебати, рольові ігри	Подолання психологічних бар'єрів, розвиток діалогічних навичок

Аналіз сучасних досліджень свідчить про перспективність інтеграції різних методологічних підходів у процесі формування риторичної компетентності. Зокрема, поєднання комунікативно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів дозволяє забезпечити як практичну спрямованість навчання, так і врахування індивідуальних особливостей учнів. Інтеграція компетентнісного та текстоцентричного підходів сприяє формуванню здатності до створення ефективних риторичних текстів у різних комунікативних ситуаціях (Рис. 1.1.)

Рис.1.1. Інтеграція підходів до формування риторичної компетентності

Зарубіжний досвід формування риторичної компетентності характеризується різноманітністю підходів і методів. У системі освіти США широко використовується комунікативний підхід, що акцентує увагу на практичних аспектах публічного мовлення. Навчальні програми включають курси «Public Speaking», «Debate», «Forensics», які забезпечують систематичну підготовку учнів до різних форм публічного виступу.

Європейська освітня традиція характеризується інтеграцією риторичної підготовки в систему мовної освіти. Особлива увага приділяється вивченню класичної риторики, аналізу зразків ораторського мистецтва, формуванню культури публічного мовлення. У Німеччині, Франції, Великобританії діють спеціальні програми розвитку комунікативних компетенцій, що охоплює і риторичну підготовку.

Вітчизняна практика формування риторичної компетентності характеризується поступовим переходом від традиційних методів до інноваційних технологій. Упровадження в навчальні плани курсів «Риторика», «Культура мовлення», «Основи ораторського мистецтва» свідчить про зростання уваги до риторичної підготовки учнів. Водночас існує необхідність удосконалення методичного забезпечення, розробки нових технологій, адаптації зарубіжного досвіду до умов вітчизняної освіти.

Перспективними напрямками розвитку методики формування риторичної компетентності є розробка інтегрованих програм, що поєднують різні методологічні підходи; створення електронних навчальних ресурсів для підтримки риторичної підготовки; упровадження технологій дистанційного навчання; розробка нових форм оцінювання риторичних досягнень учнів; підготовка педагогічних кадрів до впровадження інноваційних методик формування риторичної компетентності.

Аналіз сучасних підходів до формування риторичної компетентності (компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого, текстоцентричного, культурологічного, інтерактивного, технологічного) свідчить про багатоаспектність цієї проблеми і необхідність комплексного використання різних методологічних орієнтирів для забезпечення ефективності педагогічного процесу.

Таким чином, риторична компетентність становить складне інтегративне утворення, що охоплює когнітивний, операційний, мотиваційний та рефлексивний компоненти. Вона передбачає не лише володіння техніками ефективного мовлення, а й здатність до аналізу комунікативних

ситуацій, вибору оптимальних стратегій впливу, творчого підходу до створення публічних виступів.

Психолого-педагогічні основи розвитку риторичної компетентності в учнів старшої школи ґрунтуються на врахуванні специфічних особливостей віку. Цей період характеризується сприятливими психологічними передумовами для розвитку риторичних здібностей. Старшокласники мають достатній рівень інтелектуального розвитку, сформовану потребу в самовираженні та готовність до засвоєння складних комунікативних умінь. Цей період характеризується інтенсивним розвитком абстрактного мислення, формуванням особистісної позиції, потребою в самовираженні, що створює сприятливі умови для засвоєння риторичних умінь.

Роль педагога у формуванні риторичної компетентності є визначальною. Від рівня його професійної підготовки, здатності до емпатії, вміння створювати мотивуючі завдання значною мірою залежить успіх навчального процесу. Педагог має бути не лише носієм знань, а й фасилітатором, який створює умови для розкриття творчого потенціалу учнів.

Ефективність формування риторичної компетентності залежить від дотримання специфічних дидактичних принципів, серед яких найважливішими є принципи комунікативності, діяльності, особистісної орієнтації та рефлексивності. Поетапне формування риторичної компетентності від рецептивного до творчого рівня забезпечує послідовний розвиток усіх її компонентів і створює основу для подальшого професійного та особистісного зростання учнів.

Аналіз сучасних підходів до формування риторичної компетентності дозволяє виділити загальні тенденції розвитку цього напряму педагогічних досліджень: посилення практичної спрямованості навчання, інтеграція різних методологічних підходів, використання інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтація на розвиток творчих здібностей учнів, формування критичного мислення та культури спілкування.

РОЗДІЛ 2

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Теоретичні основи використання ІКТ у процесі формування риторичної компетентності

Інформаційно-комунікаційні технології у сучасному освітньому просторі стали невід'ємною складовою педагогічного процесу, кардинально змінюючи підходи до навчання і виховання. У контексті формування риторичної компетентності учнів старшої школи ІКТ відкривають принципово нові можливості для інтенсифікації навчального процесу, індивідуалізації навчання та створення автентичних комунікативних ситуацій.

Теоретичне обґрунтування використання ІКТ у риторичній освіті базується на фундаментальних положеннях теорії інформаційного суспільства, концепції цифрової педагогіки та сучасних досягненнях у галузі комп'ютерної лінгвістики. Як зазначає О. Кучерук, дослідження М. Кастельса, Д. Белла, А. Тоффлера засвідчують, що інформаційні технології не лише змінюють способи передачі та обробки інформації, а й трансформують сам характер комунікативної взаємодії між людьми [37, с. 35].

Концептуальні засади застосування ІКТ у формуванні риторичної компетентності ґрунтуються на теорії медіаосвіти. Медіаосвіта розглядається як процес розвитку особистості засобами та на матеріалі медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів [41, с. 215]. У контексті риторичної підготовки медіаосвітні технології дозволяють учням опанувати різноманітні форми цифрового сторітелінгу, мультимедійного презентування, створення відеоконтенту з елементами публічного мовлення.

Психолого-педагогічні основи використання ІКТ у риторичній освіті спираються на теорію конструктивізму, розроблену Ж. Піаже та Дж. Дьюї. Конструктивістський підхід передбачає активну роль учня в процесі навчання, самостійне конструювання знань через взаємодію з навчальним середовищем [44, с. 22]. Цифрові технології створюють унікальні можливості для реалізації принципів конструктивізму в

риторичній підготовці: учні можуть самостійно створювати мультимедійні презентації, записувати та аналізувати власні виступи, брати участь у віртуальних дебатах і дискусіях.

Теорія інтерактивного навчання, обґрунтована О. Пометун, Л. Пироженко, набуває особливого значення в контексті використання ІКТ для формування риторичної компетентності [65, с. 13]. Інтерактивність як основна характеристика цифрового середовища забезпечує двосторонню комунікацію між учасниками навчального процесу, створює умови для активної взаємодії, колаборації та співтворчості. Використання інтерактивних цифрових платформ дозволяє моделювати різноманітні комунікативні ситуації, проводити онлайн-дискусії, організовувати віртуальні конференції та семінари.

Концепція змішаного навчання (blended learning) передбачає поєднання традиційних методів навчання з цифровими технологіями [53, с. 248]. У контексті риторичної підготовки змішане навчання дозволяє оптимально комбінувати очне відпрацювання навичок публічного мовлення з дистанційним опрацюванням теоретичного матеріалу, самостійним аналізом риторичних текстів, створенням цифрових проєктів.

Особливе значення для теоретичного обґрунтування використання ІКТ у риторичній освіті має теорія мультимодальності, розроблена Г. Крессом і Т. ван Лювенем [38, с. 185]. Мультимодальний підхід передбачає використання різних семіотичних ресурсів (текст, зображення, звук, відео, анімація) для створення цілісного комунікативного повідомлення. Сучасні цифрові технології надають широкі можливості для створення мультимодальних риторичних текстів, що поєднують вербальні та невербальні засоби впливу на аудиторію.

Методологічні принципи застосування ІКТ у формуванні риторичної компетентності включають *принцип інтерактивності*, який передбачає активну взаємодію учня з цифровим навчальним середовищем. Інтерактивні можливості сучасних технологій дозволяють створювати віртуальні аудиторії, проводити онлайн-презентації з можливістю зворотного зв'язку, організовувати дистанційні дебати та дискусії. Учні можуть отримувати миттєві коментарі та оцінки від викладачів і однокласників, що сприяє формуванню рефлексивних навичок та здатності до самокорекції.

Принцип мультимедійності полягає в інтеграції різних форм подання інформації: текстової, аудіальної, візуальної, відео. Мультимедійні технології дозволяють створювати насичені навчальні середовища, що

забезпечують комплексний вплив на різні канали сприйняття інформації. У контексті риторичної підготовки це означає можливість інтегрувати роботу з текстом, аудіозаписами виступів, відеоматеріалами, інфографікою, анімацією для створення цілісного уявлення про ефективну риторичну комунікацію.

Принцип адаптивності передбачає можливість налаштування цифрового навчального середовища відповідно до індивідуальних потреб, здібностей та стилю навчання кожного учня. Адаптивні технології дозволяють створювати персоналізовані навчальні траєкторії, автоматично коригувати складність завдань, надавати індивідуальні рекомендації щодо подальшого розвитку риторичних навичок.

Принцип доступності забезпечує можливість використання ІКТ для навчання учнів з різними освітніми потребами, включаючи учнів з особливими потребами. Цифрові технології надають різноманітні інструменти для адаптації навчального контенту: субтитри для відео, синтез мовлення, інтерактивні елементи з можливістю керування за допомогою клавіатури або голосових команд.

Теоретичне обґрунтування використання ІКТ у риторичній освіті спирається також на концепцію цифрової грамотності. Цифрова грамотність розглядається як здатність користуватися цифровими технологіями для пошуку, оцінки, створення та передачі інформації [6, с. 16]. У контексті формування риторичної компетентності цифрова грамотність включає вміння створювати цифровий риторичний контент, використовувати мультимедійні засоби для посилення риторичного впливу, критично оцінювати інформацію в цифровому просторі.

Особливого значення набуває концепція цифрового сторітелінгу, обґрунтована Д. Ламбертом, Дж. Ренсоном. Цифровий сторітелінг як технологія створення коротких мультимедійних історій поєднує традиційні навички розповіді з можливостями сучасних цифрових інструментів [6, с. 19]. У риторичній підготовці цифровий сторітелінг дозволяє учням опанувати навички створення переконливих наративів, використання емоційного впливу, структурування інформації для максимального впливу на аудиторію.

Теоретичні засади гейміфікації освітнього процесу знаходять своє застосування у формуванні риторичної компетентності через використання ігрових елементів у навчальному процесі. Гейміфікація дозволяє

підвищити мотивацію учнів до вивчення риторики, створити атмосферу змагальності, забезпечити поетапне опанування складних навичок через систему рівнів і досягнень.

Концепція соціального навчання набуває нових аспектів в умовах використання ІКТ. Соціальні мережі, онлайн-спільноти, платформи для співробітництва створюють нові можливості для спостереження за успішними зразками риторичної поведінки, моделювання ефективних комунікативних стратегій, отримання зворотного зв'язку від широкої аудиторії.

Пропонуємо переглянути сучасні концепції можливостей використання ІКТ в формуванні риторичної компетентності в Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Теоретичні концепції використання ІКТ у риторичній освіті на уроках української мови

Теоретична концепція	Основні положення	Застосування у риторичній освіті	Очікувані результати
Конструктивізм	Активна роль учня в конструюванні знань	Самостійне створення мультимедійного контенту	Розвиток творчих здібностей, критичного мислення
Теорія інтерактивного навчання	Двостороння комунікація, активна взаємодія	Онлайн-дискусії, віртуальні дебати	Підвищення мотивації, розвиток комунікативних навичок
Змішане навчання	Поєднання традиційних та цифрових методів	Очні заняття + онлайн-компоненти	Оптимізація навчального процесу, індивідуалізація
Мультимодальність	Інтеграція різних семіотичних ресурсів	Створення мультимедійних презентацій	Розвиток навичок цифрового сторітелінгу
Цифрова грамотність	Здатність ефективно використовувати ІКТ	Робота з цифровими риторичними інструментами	Формування skills 21 століття

Дидактичні можливості ІКТ у формуванні риторичної компетентності включають створення автентичних комунікативних ситуацій через використання відеоконференцій, віртуальних аудиторій, онлайн-платформ для презентацій. Цифрові технології дозволяють моделювати різноманітні контексти публічного мовлення: від формальних презентацій до неформальних дискусій, від локальних виступів до глобальних онлайн-конференцій. Можливості індивідуалізації навчання через ІКТ включають створення персональних навчальних середовищ, адаптацію темпу навчання, вибір форматів завдань відповідно до індивідуальних переваг учнів. Системи управління навчанням (LMS) дозволяють створювати індивідуальні навчальні траєкторії, відстежувати прогрес кожного учня, надавати персоналізовані рекомендації. Інтенсифікація навчального процесу досягається через використання мультимедійних технологій, що дозволяють одночасно задіяти різні канали сприйняття інформації. Інтерактивні презентації, відеолекції, аудіозаписи зразків ораторського мистецтва, віртуальні тренажери для розвитку риторичних навичок значно підвищують ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Розвиток критичного мислення через ІКТ передбачає використання цифрових інструментів для аналізу риторичних текстів, порівняння різних підходів до вирішення комунікативних завдань, оцінки достовірності інформації в цифровому просторі. Спеціалізовані програми для аналізу тексту дозволяють виявляти риторичні фігури, аналізувати структуру аргументації, оцінювати емоційне забарвлення мовлення. Формування метакогнітивних навичок відбувається через використання цифрових інструментів для рефлексії власної навчальної діяльності. Електронні портфоліо, системи самооцінки, інструменти для відеоаналізу власних виступів дозволяють учням усвідомлювати власні сильні сторони та напрями для подальшого розвитку.

Колаборативне навчання через ІКТ включає використання хмарних технологій для спільної роботи над проєктами, участь у віртуальних дебатах і дискусіях, створення колективних риторичних продуктів. Платформи для співробітництва дозволяють учням працювати над спільними завданнями незалежно від географічного розташування, обмінюватися досвідом, надавати взаємну підтримку. Забезпечення безперервності навчання через ІКТ передбачає створення можливостей

для самостійного вивчення риторики поза межами традиційного класного часу. Онлайн-курси, мобільні додатки для розвитку риторичних навичок, подкасти з риторичної тематики дозволяють учням продовжувати навчання в будь-який час і в будь-якому місці.

Оцінювання риторичної компетентності на уроках української мови через ІКТ включає використання цифрових інструментів для автоматизованого аналізу мовлення, створення електронних рубрик для оцінки виступів, проведення онлайн-тестування знань з риторики. Системи аналітики дозволяють отримувати детальну інформацію про прогрес учнів, виявляти проблемні області, коригувати навчальний процес (Рис.2.1.)

Рис.2.1. Дидактичні можливості ІКТ у формуванні риторичної компетентності на уроках української мови

Використання ІКТ у риторичній освіті, на нашу думку, також має певні виклики та обмеження, а саме:

- необхідність забезпечення технічною інфраструктурою,
- підготовку педагогічних кадрів,
- розробку якісного цифрового контенту.

Важливим аспектом є також забезпечення балансу між використанням цифрових технологій та живим спілкуванням, оскільки риторична компетентність передбачає насамперед здатність до ефективної міжособистісної комунікації.

Таким чином, принципи інтерактивності, мультимедійності, адаптивності, доступності та їх застосування в концепціях конструктивізму, теоріях інтерактивного та змішаного навчання, мультимедійності та цифрової грамотності складають теоретичні основи використання ІКТ у процесі формування риторичної компетентності

Перспективи розвитку ІКТ у риторичній освіті ми вбачаємо у впровадженні технологій штучного інтелекту для персоналізації навчання, використанні віртуальної та доповненої реальності для створення імерсивних навчальних середовищ, розвитку мобільних технологій для забезпечення убіквітарного навчання. Особливі перспективи відкриваються у зв'язку з розвитком технологій автоматичного розпізнавання та синтезу мовлення, що дозволить створювати інтелектуальні системи для аналізу та корекції риторичної поведінки.

2.2. Аналіз сучасних цифрових інструментів і платформ для розвитку риторичних навичок

Сучасний етап розвитку інформаційно-комунікаційних технологій характеризується стрімким розширенням спектру цифрових інструментів і платформ, що можуть бути ефективно використані для формування риторичної компетентності учнів старшої школи. Систематичний аналіз наявних технологічних рішень дозволяє виділити найбільш перспективні напрями їх застосування в освітній практиці (Таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2.

Класифікація цифрових інструментів для розвитку риторичних навичок на уроках української мови

Категорія	Платформи / Інструменти	Короткий опис	Навички, що розвиваються
Платформи для створення мультимедійних презентацій	Microsoft PowerPoint, Prezi, Canva, Genially, Nearpod, Mentimeter	Створення лінійних і нелінійних презентацій, інтерактивний контент, опитування	Структурування виступу, візуальна риторика, робота з аудиторією, аргументація

Відеоплатформи та інструменти для створення відеоконтенту	YouTube, Flipgrid, Loom, Zoom, Microsoft Teams	Запис та трансляція відео, відеодискусії, онлайн-презентації, аналіз виступів	Публічне мовлення, виразність, спонтанність, рефлексія виступів
Спеціалізовані платформи для розвитку ораторських навичок	VirtualSpeech, Orai, Speeko, Ummo, VoiceAnalyzer	VR-тренажери, аналіз мовлення, персоналізовані рекомендації	Темп і тон мовлення, інтонаційна виразність, подолання хвилювання, самоконтроль
Платформи для проведення дебатів та дискусій	Kialo, Parlay, Padlet, Slack, Discord	Структурування аргументації, організація дискусій, командна робота	Критичне мислення, аргументування, швидке реагування, культура діалогу
Інструменти для аналізу тексту та мовлення	Grammarly, Hemingway Editor, Voyant Tools, LIWC	Перевірка граматики, стилю, складності тексту, психолінгвістичний аналіз	Грамотність, стилістична точність, ясність викладу, усунення слів-паразитів
Мобільні додатки для розвитку риторичних навичок	Teleprompter Premium, Voice Recorder, Speeko Mobile, Toastmasters Pathways, Voice Analyst	Телесуфлер, запис голосу, мобільний тренінг публічного мовлення	Чіткість дикції, впевненість у виступах, контроль голосу, запам'ятовування тексту
Системи управління навчанням (LMS)	Moodle, Schoology, Canvas, Edmodo	Онлайн-курси, форуми, спільноти, інтеграція навчальних матеріалів	Організація матеріалу, підготовка до виступів, письмова аргументація
Хмарні сервіси для співробітництва	Google Workspace, Microsoft 365, Notion, Trello	Колективна робота над проектами, організація завдань	Планування виступів, командна робота, підготовка презентацій

Платформи для подкастингу	Anchor, Audacity, Spotify for Podcasters, Apple Podcasts, SoundCloud	Створення та поширення аудіоконтенту	Виразне мовлення, дикція, слухацька орієнтація, робота з інтонацією
Ігрові платформи та гейміфіковані рішення	Kahoot, Quizizz, Classcraft, Minecraft Education Edition	Інтерактивні ігри, рольові сценарії, віртуальні середовища	Активне слухання, швидке мислення, взаємодія в команді
Штучний інтелект та машинне навчання	ChatGPT, Grammarly GO, Otter.ai, Rev.com	Генерація текстів, транскрибування, покращення письмових робіт	Створення промов, редагування текстів, пошук аргументів, самоаналіз виступів

Розглянемо ці інструменти докладніше.

Платформи для створення мультимедійних презентацій посідають важливе місце в системі цифрових інструментів для розвитку риторичних навичок. Традиційний *Microsoft PowerPoint*, незважаючи на свою популярність, поступово доповнюється більш інноваційними рішеннями. *Prezi* відзначається можливістю створення нелінійних презентацій з динамічними переходами, що дозволяє учням експериментувати з різними способами подачі інформації та розвивати навички структурування матеріалу. *Canva* надає широкі можливості для створення візуально привабливих презентацій із використанням готових шаблонів, що особливо важливо для формування навичок візуальної риторики.

Genially виділяється серед аналогів можливостями створення інтерактивних презентацій з елементами анімації, що дозволяє учням опанувати навички створення захоплюючого контенту. *Nearpod* забезпечує інтерактивну взаємодію з аудиторією в реальному часі для розвитку навичок адаптації до реакції слухачів. *Mentimeter* спеціалізується на створенні інтерактивних опитувань та хмар слів, що може бути використано для залучення аудиторії до обговорення та отримання зворотного зв'язку.

Відеоплатформи та інструменти для створення відеоконтенту відкривають нові можливості для практики публічного мовлення. *YouTube* як глобальна платформа для розміщення відеоконтенту дозволяє учням створювати власні канали, розміщувати записи виступів, отримувати коментарі та оцінки від широкої аудиторії. *Flipgrid* спеціально розроблений для освітніх цілей і дозволяє створювати відеодискусії, де учні можуть записувати короткі відеовідповіді на поставлені питання, що сприяє розвитку спонтанного мовлення.

Loom надає можливості для створення швидких відеозаписів екрана з коментарями, що може бути використано для створення навчальних презентацій або пояснень складних концепцій. *Zoom* та *Microsoft Teams*, хоча й позиціонуються як платформи для відеоконференцій, надають широкі можливості для проведення онлайн-презентацій, дебатів, дискусій. Функції запису дозволяють учням аналізувати власні виступи, що є важливим компонентом рефлексивного навчання.

Спеціалізовані платформи для розвитку ораторських навичок представляють окрему категорію цифрових інструментів. *VirtualSpeech* використовує технології віртуальної реальності для створення реалістичних симуляцій публічних виступів, дозволяючи учням практикуватися в безпечному середовищі. *Orai* застосовує штучний інтелект для аналізу мовлення в реальному часі, надаючи рекомендації щодо темпу, тону, використання слів-паразитів.

Speeko позиціонується як персональний тренер з публічного мовлення, що використовує алгоритми машинного навчання для аналізу голосових характеристик та надання персоналізованих рекомендацій. *Umto* фокусується на аналізі вербальних та невербальних аспектів мовлення, допомагаючи учням розвивати впевненість у публічних виступах. *VoiceAnalyzer* спеціалізується на детальному аналізі голосових характеристик, включаючи інтонацію, темп, паузи, що дозволяє учням удосконалювати техніку мовлення.

Платформи для проведення дебатів та дискусій створюють можливості для розвитку аргументативних навичок. *Kialo* структурує дискусії у формі логічних карт, де аргументи та контраргументи представлені у вигляді деревоподібної структури. Це допомагає учням краще розуміти логіку аргументації та розвивати критичне мислення. *Parlay* дозволяє проводити текстові дискусії з можливістю цитування попередніх повідомлень, що сприяє розвитку навичок письмової аргументації.

Padlet надає можливості для створення віртуальних дошок, де учні можуть розміщувати свої думки, аргументи, мультимедійний контент, що може бути використано для підготовки до дебатів або групових презентацій. **Slack та Discord**, хоча й позиціонуються як платформи для командної роботи, можуть бути ефективно використані для організації дискусій, обміну ідеями, проведення неформальних дебатів.

Інструменти для аналізу тексту та мовлення набувають особливого значення в контексті формування риторичної компетентності. *Grammarly* надає можливості для перевірки граматики, стилю, тону тексту, що допомагає учням покращувати письмові риторичні тексти. *Hemingway Editor* аналізує складність тексту, виявляє довгі речення, пасивний стан, що сприяє розвитку навичок ясного та зрозумілого письма.

Voyant Tools дозволяє проводити детальний аналіз текстів, виявляти найчастіше вживані слова, аналізувати колокації, що може бути використано для аналізу риторичних текстів класиків ораторського мистецтва. *LIWC (Linguistic Inquiry and Word Count)* надає можливості для психолінгвістичного аналізу текстів, виявляючи емоційне забарвлення, стиль мислення автора.

Мобільні додатки для розвитку риторичних навичок забезпечують доступність навчання в будь-який час і в будь-якому місці. *Teleprompter Premium* дозволяє використовувати смартфон або планшет як теле-суфлер, що допомагає учням практикувати виступи з підготовленим текстом. *Voice Recorder* надає можливості для запису та аналізу власного мовлення, що є важливим для самооцінки та самокорекції.

Speeko Mobile спеціалізується на мобільному тренуванні навичок публічного мовлення, надаючи персоналізовані вправи та рекомендації. *Toastmasters Pathways* пропонує структурований курс розвитку лідерських та комунікативних навичок з можливістю відстеження прогресу. *Voice Analyst* дозволяє аналізувати характеристики голосу, включаючи тон, темп, гучність.

Системи управління навчанням (LMS) відіграють важливу роль в організації системної роботи з формування риторичної компетентності. **Moodle** надає широкі можливості для створення онлайн-курсів з риторики, включаючи форуми для дискусій, завдання для подання відео-презентацій, тести для перевірки знань. *Schoology* поєднує функції соціальної мережі та системи управління навчанням, що дозволяє

створювати активні навчальні спільноти. *Canvas* відзначається гнучкістю налаштувань та широкими можливостями інтеграції з іншими цифровими інструментами. *Edmodo* орієнтується на створення безпечного освітнього середовища з можливостями для спілкування учнів, вчителів та батьків.

Хмарні сервіси для співробітництва забезпечують можливості для колективної роботи над риторичними проектами. *Google Workspace* (колишній G Suite) надає комплексне рішення для створення документів, презентацій, таблиць з можливістю одночасного редагування кількома користувачами. *Microsoft 365* пропонує аналогічні можливості з акцентом на інтеграцію з традиційними офісними додатками.

Notion дозволяє створювати комплексні робочі простори, що поєднують текстові документи, бази даних, календарі, що може бути використано для планування та організації риторичних проектів. *Trello* надає можливості для управління проектами за методологією *Kanban*, що допомагає учням структурувати роботу над складними риторичними завданнями.

Платформи для подкастингу відкривають нові можливості для розвитку навичок аудіального мовлення. *Anchor* дозволяє легко створювати та поширювати подкасти, що може бути використано для створення аудіоблогів, радіопрограм, аудіокниг. *Audacity* надає професійні можливості для редагування аудіо, що допомагає учням покращувати якість своїх аудіозаписів.

Spotify for Podcasters та *Apple Podcasts* забезпечують платформи для поширення створеного контенту, що дозволяє учням отримувати зворотний зв'язок від реальної аудиторії. *SoundCloud* орієнтується на музичний контент, але може бути використаний для розміщення записів виступів, декламацій, аудіоесе.

Ігрові платформи та гейміфіковані рішення сприяють підвищенню мотивації до вивчення риторики. *Kahoot* дозволяє створювати інтерактивні квізи та опитування, що може бути використано для перевірки знань з теорії риторики. *Quizizz* надає аналогічні можливості з акцентом на індивідуальний темп проходження тестів.

Classcraft застосовує елементи рольових ігор до навчального процесу, що може бути використано для мотивації учнів до активної участі в риторичних заходах. *Minecraft Education Edition* дозволяє створювати віртуальні середовища для проведення презентацій, дебатів, інших форм публічного мовлення.

Штучний інтелект та машинне навчання поступово інтегруються в цифрові інструменти для розвитку риторичних навичок. *ChatGPT* та інші великі мовні моделі можуть бути використані для генерації ідей для виступів, створення планів презентацій, отримання зворотного зв'язку щодо текстів. *Grammarly GO* використовує штучний інтелект для надання контекстуальних рекомендацій щодо покращення тексту. *Otter.ai* забезпечує автоматичне транскрибування аудіо та відео, що може бути використано для аналізу виступів, створення текстових версій презентацій. *Rev.com* надає професійні послуги транскрибування та субтитрування, що допомагає учням аналізувати власні виступи та створювати доступний контент.

Таким чином, сучасні цифрові інструменти та платформи створюють потужну технологічну базу для інноваційного розвитку риторичної освіти на уроках української мови, забезпечуючи нові можливості для ефективного формування риторичної компетентності старшокласників.

2.3. Діагностика рівня готовності учнів старших класів до використання ІКТ у риторичній підготовці

Діагностика початкового рівня сформованості риторичної компетентності старшокласників стала головним етапом дослідження, який дозволив визначити реальний стан розвитку риторичних навичок учнів і створити науково обґрунтовану основу для розробки методики їх формування.

Діагностика риторичної компетентності базується на розумінні її структури та компонентів. Сучасні дослідники виділяють декілька основних складових риторичної компетентності:

- 1) когнітивний компонент (знання основ риторики, типів промов, правил аргументації);
- 2) діяльнісний компонент (уміння будувати виступ, використовувати риторичні засоби, взаємодіяти з аудиторією);
- 3) особистісний компонент (мотивація до риторичної діяльності, впевненість у собі, комунікативні якості) та
- 4) рефлексивний компонент (здатність до самоаналізу власної риторичної діяльності, критичного оцінювання виступів інших).

Кожен із цих компонентів потребує специфічних методів діагностики. Когнітивний компонент може бути оцінений за допомогою тестів,

анкет, співбесід, що дозволяють визначити рівень теоретичних знань учнів. Діяльнісний компонент краще за все виявляється в процесі практичної діяльності – під час виступів, дискусій, створення текстів. Особистісний компонент діагностується через спостереження, анкетування, самооцінку, а рефлексивний – через аналіз власних виступів, відгуки про виступи однокласників, самозвіти.

Важливим аспектом діагностики є врахування вікових особливостей учнів старшої школи. Учні 10-11 класів перебувають на етапі активного формування особистості, пошуку власного стилю спілкування, розвитку критичного мислення. Вони вже мають певний досвід публічних виступів, але часто цей досвід є фрагментарним і несистематичним. Діагностика повинна виявити не лише наявний рівень розвитку, але й потенційні можливості учнів, їхню готовність до розвитку риторичних навичок.

Для комплексної діагностики початкового рівня сформованості риторичної компетентності старшокласників нами було використано комплекс взаємопов'язаних методів, які дозволяють отримати об'єктивну картину стану розвитку риторичних навичок. Основними методами дослідження стали: педагогічне спостереження, тестування, анкетування, практичні завдання, аналіз продуктів діяльності учнів.

Педагогічне спостереження проводилося упродовж уроків української мови та літератури, а також під час позакласних заходів. Об'єктами спостереження були: активність учнів під час усних відповідей, якість їхніх виступів, уміння аргументувати власну позицію, взаємодія з аудиторією, використання невербальних засобів комунікації. Спостереження велось за спеціально розробленою схемою, яка включала критерії оцінки різних аспектів риторичної діяльності.

Тестування було спрямоване на виявлення рівня теоретичних знань учнів з основ риторики (Додаток Б). Тест охоплював питання про структуру промови, типи аргументів, риторичні фігури, правила взаємодії з аудиторією. Питання були розроблені таким чином, щоб виявити не лише знання термінів і визначень, але й розуміння сутності риторичних явищ, уміння застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях.

Анкетування дозволило виявити ставлення учнів до риторичної діяльності, їхню самооцінку власних риторичних здібностей, мотивацію до розвитку навичок публічного виступу. Анкета включала питання про досвід публічних виступів, труднощі, які виникають під час підготовки та проведення виступів, бажання розвивати риторичні навички (Додаток В).

Практичні завдання включали підготовку та проведення короткого виступу на задану тему, участь в дискусії, створення переконливого тексту. Ці завдання дозволили оцінити практичні навички учнів, їхню здатність застосовувати теоретичні знання в реальних ситуаціях спілкування.

Для об'єктивної оцінки рівня сформованості риторичної компетентності було розроблено систему критеріїв, яка охоплює всі основні компоненти цієї компетентності. Критерії оцінювання включали:

- змістовий критерій (повнота, точність, актуальність інформації),
- композиційний критерій (логічність побудови виступу, дотримання структури),
- мовний критерій (правильність, багатство, виразність мовлення),
- аргументативний критерій (переконливість, логічність, обґрунтованість),
- комунікативний критерій (контакт з аудиторією, адаптація до слухачів),
- технічний критерій (правильність постановки голосу, міміка, жести).

Кожен критерій оцінювався за трибальною шкалою: високий рівень (3 бали), середній рівень (2 бали), низький рівень (1 бал). Високий рівень характеризується повною відповідністю критерію, творчим підходом, самостійністю. Середній рівень передбачає часткову відповідність критерію, наявність окремих недоліків, потребу в незначній допомозі. Низький рівень характеризується значними недоліками, неповною відповідністю критерію, потребою в суттєвій допомозі.

Загальний рівень риторичної компетентності визначався як середнє арифметичне оцінок за всіма критеріями. Учні з результатом 2,5-3 бали відносилися до групи з високим рівнем; 1,5-2,4 бали – до групи з середнім рівнем; менше 1,5 бали – до групи з низьким рівнем сформованості риторичної компетентності.

Дослідження проводилося на базі Підліснівського ліцею Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області серед учнів 10-11 класів. Загальна кількість учасників дослідження склала 22 особи: 11 учнів 10 класу та 11 учнів 11 класу. Вибірка була сформована з урахуванням принципів репрезентативності та доступності. Всі учасники дослідження навчаються в одній школі, що забезпечує однорідність умов навчання та викладання.

Серед учнів 10 класу – 6 дівчат та 5 хлопців віком 15-16 років. Серед учнів 11 класу – 7 дівчат та 4 хлопці віком 16-17 років. Більшість учнів

(86%) мають українську мову як рідну, 14% учнів двомовні (українська та російська). Всі учасники дослідження мають середній або достатній рівень успішності з української мови та літератури.

Важливо зазначити, що жоден з учасників дослідження не мав спеціальної підготовки з риторики. Їхні знання та навички в цій галузі формувалися лише в межах загальної програми з української мови та літератури, а також через участь у позакласних заходах, конкурсах, олімпіадах.

Тестування теоретичних знань з основ риторики показало значні розбіжності в підготовці учнів (Таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

Результати тестування теоретичних знань з основ риторики на уроках української мови

Тематичний блок	10 клас (%)	11 клас (%)
Структура промови	73	82
Риторичні фігури	27	36
Типи аргументів	9	18
Взаємодія з аудиторією	45	55
Загальний середній бал	1,8	2,1

Середній бал за тестом склав 1,8 для учнів 10 класу та 2,1 для учнів 11 класу. Найкращі результати учні показали під час відповіді на питання про структуру промови: 73% учнів 10 класу та 82% учнів 11 класу дали правильні відповіді на ці питання. Це свідчить про те, що основні уявлення про композицію тексту формуються в процесі вивчення української мови та літератури.

Значно гірші результати були отримані під час відповіді на питання про риторичні фігури та тропи. Лише 27% учнів 10 класу та 36% учнів 11 класу змогли правильно визначити метафору, епітет, антитезу в наведених прикладах. Ще складнішими виявилися питання про функції цих засобів у мовленні: правильні відповіді дали лише 18% десятикласників та 27% одинадцятикласників.

Питання про типи аргументів та правила аргументації викликали найбільші труднощі. Поняття про логічні, емоційні та етичні аргументи було знайоме лише 9% учнів 10 класу та 18% учнів 11 класу. Більшість учнів не розуміли різниці між доказом та переконанням, не знали правил побудови аргументативного тексту.

Дещо кращими були результати відповідей на питання про взаємодію з аудиторією. 45% десятикласників та 55% одинадцятикласників розуміли

необхідність урахування особливостей аудиторії при підготовці виступу, знали основні способи привернення уваги слухачів. Однак конкретні техніки роботи з аудиторією були знайомі лише небагатьом учням. Наочніше результати представлено на рис.2.2.

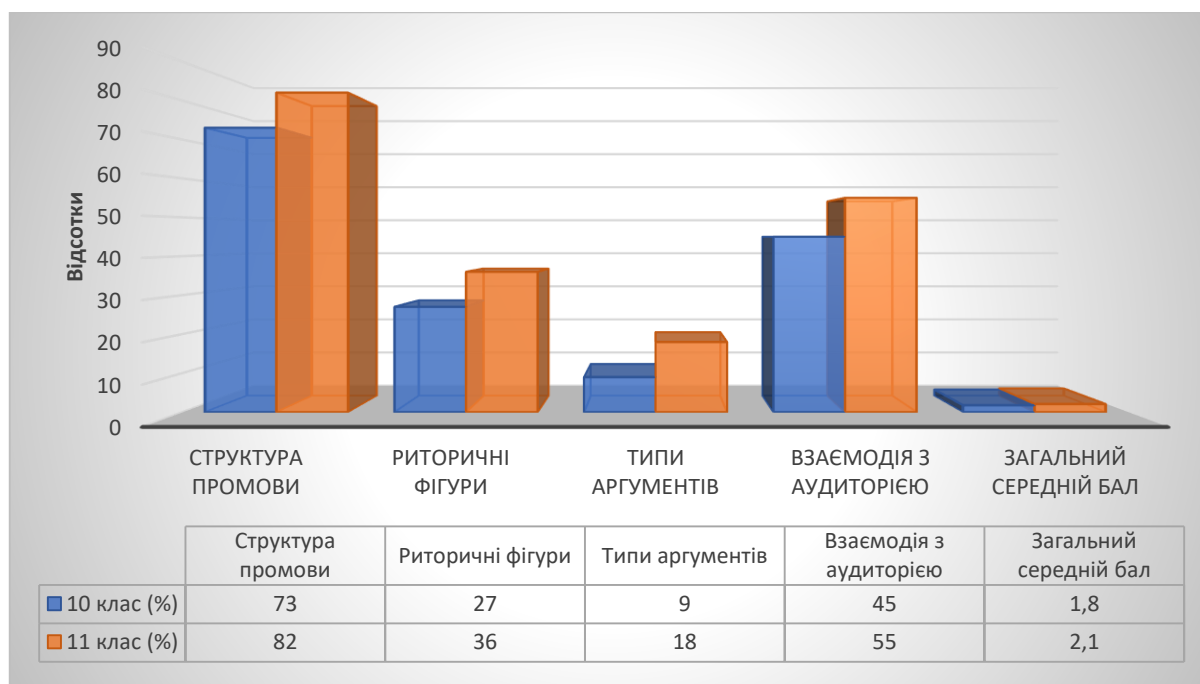

Рис. 2.2. Порівняльний аналіз результатів тестування теоретичних знань з риторики на першому етапі дослідження у відсотках

Оцінка практичних навичок риторичної діяльності проводилася на основі спостереження за виступами учнів та аналізу виконання спеціальних завдань. Кожен учень мав підготувати п'ятихвилинний виступ на тему «Чому варто читати книги в епоху цифрових технологій» та взяти участь у дискусії на тему «Роль соціальних мереж у житті сучасної молоді». Результати практичних навичок з риторики за визначеними критеріями представлено в Таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Оцінка практичних навичок з основ риторики на уроках української мови за критеріями

Критерій	10 клас	11 клас
Змістовий	2,0	2,3
Композиційний	1,6	1,8
Мовний	2,2	2,4
Аргументативний	1,4	1,7
Комунікативний	1,9	2,1
Технічний	1,8	2,0

Аналіз виступів показав, що більшість учнів мають базові навички публічного мовлення, але їхній рівень значно відрізняється. За змістовим критерієм середній бал склав 2,0 для 10 класу та 2,3 для 11 класу. Учні демонстрували достатнє знання теми, але часто їхні виступи були поверхневими, не містили глибокого аналізу проблеми. Більшість учнів використовували особистий досвід та загальновідомі факти, рідко звертаючись до авторитетних джерел або статистичних даних.

Композиційний критерій виявився одним з найслабших місць. Середній бал – 1,6 для 10 класу та 1,8 для 11 класу. Багато учнів не дотримувались класичної структури виступу, їхні промови не мали чіткого вступу, основної частини та висновків. Переходи між частинами виступу були недостатньо чіткими, що ускладнювало сприйняття інформації аудиторією.

Мовний критерій показав кращі результати – 2,2 для 10 класу та 2,4 для 11 класу. Учні демонстрували достатній рівень володіння українською мовою, допускали мінімальну кількість граматичних помилок. Однак їхнє мовлення часто було одноманітним, бідним на виражальні засоби, що знижувало його впливовість.

Найнижчі оцінки були отримані за аргументативним критерієм – 1,4 для 10 класу та 1,7 для 11 класу. Більшість учнів не вміли будувати переконливу аргументацію, їхні доводи були слабкими, нелогічними. Учні рідко використовували різні типи аргументів, не враховували можливі заперечення опонентів.

Наочно результати оцінки практичних навичок представлено на Рис.2.3.

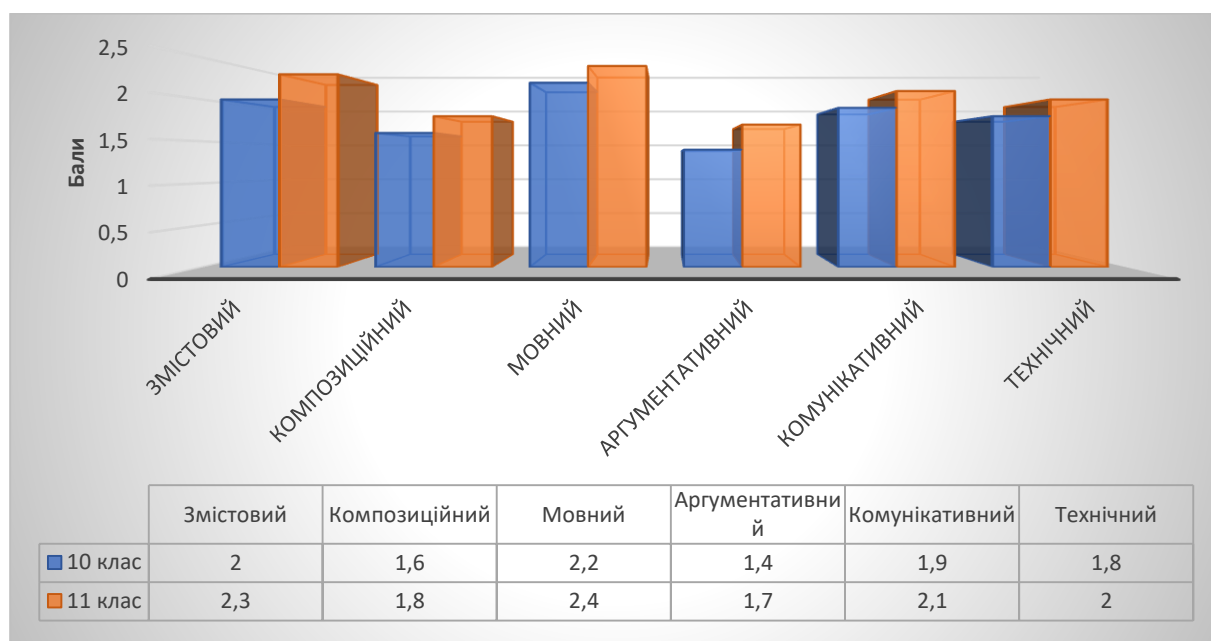

Рис.2.3. Порівняльний аналіз результатів оцінки практичних навичок з риторики на першому етапі дослідження у балах

Анкетування дозволило виявити ставлення учнів до риторичної діяльності та їхню самооцінку власних здібностей. Результати показали, що більшість учнів (68%) визнають важливість навичок публічного виступу для майбутньої професійної діяльності, але лише 32% відчують себе впевнено під час виступів перед аудиторією.

Основними труднощами, які називали учні, були: хвилювання перед виступом (86%), складність у підборі аргументів (73%), невміння тримати увагу аудиторії (64%), проблеми з голосом та дикцією (41%). Ці дані свідчать про те, що емоційний бар'єр є одним з найсерйозніших перешкод для розвитку риторичних навичок.

Мотивація до розвитку риторичних навичок виявилася досить високою. 77% учнів висловили бажання покращити свої навички публічного виступу, 59% готові витратити додатковий час на вивчення риторики. Особливо високою мотивація була серед учнів 11 класу, що можна пояснити наближенням вступних іспитів до вищих навчальних закладів.

Самооцінка власних риторичних здібностей була переважно заниженою. Лише 14% учнів оцінили свої навички як достатні, 50% вважали їх середніми, 36% – низькими. Порівняння самооцінки з результатами об'єктивного тестування показало, що учні схильні недооцінювати свої можливості, що може негативно впливати на їхню мотивацію до розвитку.

Оцінка рефлексивного компонента проводилася через аналіз відгуків учнів про власні виступи та виступи однокласників. Результати показали, що більшість учнів мають слабо розвинену здатність до аналізу риторичної діяльності. Лише 23% учнів змогли дати аргументовану оцінку власного виступу, вказавши на конкретні сильні та слабкі сторони.

Під час аналізу виступів однокласників учні частіше зосереджувалися на змістовому аспекті, рідше звертали увагу на форму подачі матеріалу, риторичні прийоми, взаємодію з аудиторією. Критерії оцінки, які використовували учні, були переважно інтуїтивними, не базувалися на знанні теорії риторики.

Особливо слабкими виявилися навички самоаналізу. Більшість учнів не усвідомлювали власних помилок, не могли сформулювати конкретні шляхи покращення своїх виступів. Це свідчить про необхідність спеціальної роботи з розвитку рефлексивних навичок у процесі формування риторичної компетентності.

Порівняння результатів діагностики між учнями 10 та 11 класів показало, що одинадцятикласники демонструють дещо кращі результати

майже за всіма показниками. Різниця особливо помітна в теоретичних знаннях (на 0,3 б.) та практичних навичках композиції виступу (на 0,2 б.). Однак ці відмінності не є критичними, що свідчить про те, що риторичні навички формуються не стільки з віком, скільки через спеціальне навчання.

Загальні результати риторичної компетентності учнів представлено в Таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Розподіл учнів за рівнями риторичної компетентності на першому етапі дослідження

Рівень	10 клас	11 клас	Загалом
Високий (2,5-3,0 б)	2 (18%)	3 (27%)	5 (23%)
Середній (1,5-2,4 б)	6 (55%)	7 (64%)	13 (59%)
Низький (<1,5 б)	3 (27%)	1 (9%)	4 (18%)

Гендерний аналіз показав, що дівчата демонструють кращі результати в мовному оформленні виступів та взаємодії з аудиторією, хлопці показують дещо кращі результати в аргументації та логічній побудові виступу. Однак ці відмінності також не є статистично значущими.

Найбільш успішними виявилися учні, які мали попередній досвід участі в дебатах, конкурсах ораторського мистецтва, театральних постановках. Їхні середні оцінки були на 0,5-0,7 б. вищими за середні показники групи. Це підтверджує важливість практичного досвіду для формування риторичних навичок.

Таким чином, теоретичні основи використання ІКТ у процесі формування риторичної компетентності спираються на методологічну базу сучасної педагогічної науки та відкривають широкі перспективи для інноваційного розвитку риторичної освіти. Критерії вибору цифрових інструментів для розвитку риторичних навичок охоплюють педагогічну доцільність, простоту використання, можливості інтеграції з наявними системами, вартість, технічні вимоги. Особливу увагу слід приділяти інструментам, що підтримують український інтерфейс та можуть працювати з українським контентом.

Проведене дослідження дозволило виявити основні характеристики початкового рівня сформованості риторичної компетентності старшокласників. Результати показали, що більшість учнів перебувають на низькому або середньому рівні розвитку риторичних навичок. Особливо слабкими є теоретичні знання з риторики, навички аргументації та рефлексивні здібності.

Водночас дослідження виявило значний потенціал для розвитку риторичної компетентності. Учні демонструють високу мотивацію до навчання, мають базові комунікативні навички, здатні до засвоєння нових знань. Основними напрямками роботи повинні стати: формування системи теоретичних знань з риторики, розвиток практичних навичок аргументації та композиції виступу, подолання психологічних бар'єрів, розвиток рефлексивних здібностей.

Результати діагностики стали основою для розробки методики формування риторичної компетентності, яка враховує виявлені особливості підготовки учнів та спрямована на комплексний розвиток всіх компонентів цієї компетентності.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1. Розробка інтегрованої методики використання ІКТ для формування риторичної компетентності

Розроблена інтегрована методика використання ІКТ для формування риторичної компетентності учнів старшої школи базується на комплексному поєднанні традиційних педагогічних підходів з інноваційними цифровими технологіями. Основу методики становить діяльнісний підхід, який передбачає активну участь учнів у процесі створення, аналізу та презентації риторичних творів з використанням різноманітних ІКТ-інструментів. Методика ґрунтується на принципах інтеграції, системності, наступності та особистісно-орієнтованого навчання. Принцип інтеграції реалізується через об'єднання традиційних методів навчання риторики з можливостями сучасних інформаційних технологій. Системність забезпечує логічну послідовність етапів формування риторичної компетентності від елементарних навичок до складних риторичних умінь. Наступність передбачає врахування попереднього досвіду учнів та поступове ускладнення завдань.

Розроблена методика включає п'ять взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, технологічний та оцінювально-рефлексивний.

Мотиваційно-цільовий компонент спрямований на формування усвідомленого ставлення учнів до вивчення риторики через використання привабливих цифрових інструментів. Цей компонент реалізується через створення проблемних ситуацій, що вимагають риторичного вирішення з використанням ІКТ, демонстрацію можливостей цифрових технологій для створення ефективних виступів і презентацій.

Когнітивно-змістовий компонент охоплює теоретичні знання з риторики, які подаються через інтерактивні цифрові ресурси. До цього компонента входять: інтерактивні лекції з використанням мультимедійних презентацій, віртуальні екскурсії до історичних місць, пов'язаних з розвитком риторики, цифрові бібліотеки з класичними зразками ораторського мистецтва, інтерактивні схеми та діаграми структури риторичних творів.

Операційно-діяльнісний компонент передбачає практичну роботу учнів з формування риторичних умінь через виконання завдань з використанням ІКТ. Цей компонент включає створення цифрових портфоліо, роботу з текстовими редакторами для написання промов, використання програм для створення презентацій, запис та аналіз власних виступів.

Технологічний компонент охоплює конкретні ІКТ-інструменти та платформи, які використовуються в процесі навчання. До них належать: платформи для створення інтерактивних презентацій (Prezi, Canva, PowerPoint), програми для запису та монтажу відео (OBS Studio, Adobe Premiere), онлайн-платформи для колаборативної роботи (Google Workspace, Microsoft Teams), додатки для аналізу мови та дикції.

Оцінювально-рефлексивний компонент забезпечує контроль та самоконтроль сформованості риторичної компетентності через цифрові інструменти оцінювання та самооцінювання.

Методика реалізувалася в три основні етапи: підготовчий, основний та узагальнювальний.

На підготовчому етапі відбувалася діагностика вихідного рівня риторичної компетентності учнів та їх ІКТ-грамотності. Для цього використовувалися онлайн-тести, створені в Google Forms або Microsoft Forms, які дозволяють швидко обробити результати та визначити індивідуальні потреби кожного учня. Важливою складовою цього етапу є ознайомлення учнів з цифровими інструментами, які ми надалі використовували в процесі навчання. Проводилися майстер-класи з використання програм для роботи з хмарними сервісами та основ цифрового сторітелінгу. На цьому етапі також ми намагалися створити мотиваційне середовище через демонстрацію успішних прикладів використання ІКТ у риторичі, перегляд відеороликів видатних ораторів сучасності, аналіз ефективних онлайн-презентацій та виступів.

Основний етап став найбільш тривалим і змістовним. Він поділився на декілька модулів, кожен з яких був спрямований на формування конкретних компонентів риторичної компетентності. Тематичний банк завдань з риторики для 10–11 класів з використанням цифрових інструментів по кожному з модулів та очікуваними результатами навчання представлено в Додатку Г.

Модуль 1: Цифрова риторична культура. Учні опанували основи створення цифрового контенту з дотриманням норм риторичної культури.

Вони вчилися створювати структуровані тексти в Google Docs з використанням функцій колаборації, опановували правила цифрового етикету в риторичному спілкуванні, створювали власні блоги або сторінки в соціальних мережах для практики писемного риторичного мовлення.

Модуль 2: Мультимедійне риторичне мовлення. Цей модуль був спрямований на формування навичок створення мультимедійних риторичних творів. Учні опановували техніки створення інфографіки для підтримки аргументації, вчилися інтегрувати текст, зображення, аудіо та відео в єдиний риторичний твір, створювали інтерактивні презентації з використанням Prezi або Genially. Особлива увага на цьому етапі приділялася роботі з відеоконтентом. Учні записували власні виступи, використовуючи смартфони або веб-камери, аналізували записи з метою покращення невербальних засобів комунікації, створювали відеосес на актуальні теми.

Модуль 3: Інтерактивна риторична взаємодія. Модуль був присвячений формуванню навичок інтерактивного спілкування з використанням цифрових платформ. Учні брали участь у онлайн-дебатах через платформи відеоконференцій, вчилися модерувати дискусії в чатах та форумах. Важливою складовою цього модуля стала робота з соціальними мережами як платформами для риторичної діяльності. Учні аналізували риторичні стратегії популярних українських блогерів, створювали власний контент з дотриманням принципів ефективної комунікації, вчилися працювати з коментарями та відгуками аудиторії.

Модуль 4: Аналітична риторична діяльність. Цей модуль був спрямований на розвиток критичного мислення та аналітичних навичок у риторичі. Учні використовували онлайн-інструменти для аналізу текстів – програми для визначення емоційного забарвлення тексту, частотності використання слів. Особлива увага приділялася роботі з великими обсягами інформації. Учні вчилися використовувати пошукові системи для збору матеріалу для промов, створювати бази даних аргументів з використанням електронних таблиць.

Узагальнювальний етап передбачав систематизацію набутих знань та умінь через створення комплексних риторичних проєктів. Учні розробляли власні цифрові портфоліо, що включали різноманітні види риторичних творів, створених з використанням ІКТ. Кульмінацією цього етапу стало проведення підсумкового фестивалю, де учні презентували свої найкращі роботи.

У межах розробленої методики використовувався широкий спектр методів та прийомів, адаптованих для роботи з ІКТ.

Метод цифрового сторітелінгу передбачає створення наративів з використанням мультимедійних елементів. Учні навчаються поєднувати текст, зображення, аудіо та відео для створення переконливих історій. Цей метод особливо ефективний для розвитку емоційного впливу промови та навичок структурування матеріалу.

Метод віртуального моделювання ситуацій дозволяє створювати реалістичні сценарії для практики риторичних навичок. Використовуючи VR-технології або спеціальні додатки, учні можуть практикувати виступи перед віртуальною аудиторією, що допомагає подолати страх публічних виступів.

Метод колаборативного створення контенту реалізується через спільну роботу учнів над риторичними проектами з використанням хмарних технологій. Цей метод розвиває не лише риторичні навички, але й уміння працювати в команді, розподіляти ролі та відповідальність.

Метод аналітичного декодування передбачає використання спеціальних програм для аналізу риторичних текстів і виступів. Учні навчаються виявляти риторичні прийоми, аналізувати структуру аргументації, оцінювати ефективність комунікативних стратегій.

Метод інтерактивної візуалізації включає створення інфографіки, ментальних карт, діаграм для підтримки усного мовлення. Цей метод особливо корисний для учнів з візуальним типом сприйняття інформації.

Для реалізації методики використовували такий комплекс дидактичних засобів, що охоплює традиційні й цифрові ресурси:

– *Цифрові платформи навчання* (Moodle, Google Classroom), що використовуються для організації навчального процесу, розміщення завдань, контролю виконання робіт. Ці платформи дозволяють створити персоналізоване навчальне середовище для кожного учня.

– *Бази даних риторичних текстів*, що включають електронні бібліотеки промов видатних ораторів, зразки різних типів риторичних творів, аудіо- та відеозаписи класичних виступів. Учні мають можливість аналізувати автентичні матеріали та черпати натхнення для власної творчості.

– *Інтерактивні тренажери* для розвитку конкретних риторичних навичок, що включають програми для тренування дикції, постановки голосу, роботи з темпом та ритмом мовлення. Ці засоби дозволяють індивідуалізувати процес навчання відповідно до потреб кожного учня.

– *Мультимедійні презентації та відеолекції*, що створюють візуально привабливе навчальне середовище та допомагають краще засвоїти теоретичний матеріал. Особлива увага приділяється інтерактивним елементам, що підтримують активну участь учнів.

Система оцінювання в межах розробленої методики базується на принципах комплексності, об'єктивності та формувального характеру. Використовується поєднання традиційних методів оцінювання з інноваційними цифровими інструментами. Так, електронні портфоліо дозволяють відстежувати прогрес кожного учня протягом усього періоду навчання. Портфоліо включають різноманітні види робіт: текстові промови, мультимедійні презентації, відеозаписи виступів, рефлексивні есе. Онлайн-рубрики оцінювання забезпечують прозорість та об'єктивність оцінок. Рубрики включають критерії оцінювання як традиційних риторичних навичок, так і цифрових компетентностей. Учні мають можливість ознайомитися з критеріями заздалегідь та здійснювати самооцінювання. Система пірингового оцінювання через онлайн-платформи дозволяє учням оцінювати роботи одне одного, що розвиває критичне мислення та рефлексивні навички. Використовуються спеціальні додатки, що забезпечують анонімність та об'єктивність оцінок. Аналітичні інструменти дозволяють відстежувати активність учнів на цифрових платформах, час, витрачений на виконання завдань, якість взаємодії з навчальними матеріалами. Ці дані допомагають вчителю коригувати індивідуальні траєкторії навчання.

Отже, упровадження розробленої інтегрованої методики дозволяє досягти значного підвищення рівня риторичної компетентності учнів старшої школи. Очікується формування не лише традиційних риторичних навичок, але й цифрових компетентностей, необхідних для успішної комунікації в сучасному інформаційному суспільстві. Методика сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей, навичок колаборації та самостійного навчання. Використання привабливих цифрових інструментів підвищує мотивацію учнів до вивчення риторики та забезпечує більш глибоке засвоєння навчального матеріалу. Особливої уваги також заслуговує формування медіаграмотності учнів, яка є невід'ємною складовою сучасної риторичної компетентності. Учні вчаться критично аналізувати інформацію, створювати якісний контент, ефективно використовувати цифрові канали комунікації.

3.2. Організація та проведення педагогічного експерименту з впровадження ІКТ-методики для формування риторичної компетентності

Педагогічний експеримент було організовано з метою практичної перевірки ефективності розробленої інтегрованої методики використання ІКТ для формування риторичної компетентності учнів старшої школи. Експериментальне дослідження проводилося протягом одного навчального року на базі загальноосвітньої школи і охоплювало тих самих 22 учнів (11 учнів 10 класу та 11 учнів 11 класу), які брали участь у діагностичному етапі дослідження.

Вибір учасників експерименту був обумовлений необхідністю забезпечення наступності дослідження та можливістю порівняння результатів до і після впровадження методики. Оскільки група була невеликою, було прийнято рішення про проведення експерименту за схемою «до-після» з детальним моніторингом прогресу кожного учня протягом навчального процесу. Експериментальне дослідження було структуровано відповідно до принципів сучасної педагогічної науки. Основними принципами організації експерименту стали: об'єктивність (використання різноманітних методів збору даних), системність (комплексний підхід до оцінки всіх компонентів риторичної компетентності), етичність (дотримання прав учнів, конфіденційність даних).

Основна мета педагогічного експерименту полягала у визначенні ефективності розробленої інтегрованої методики використання ІКТ для формування риторичної компетентності учнів старшої школи на уроках української мови.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі завдання:

- Упровадити розроблену методику в навчальний процес з української мови у 10-11 класах.
- Здійснити моніторинг змін у рівні сформованості риторичної компетентності учнів упродовж експериментального періоду.
- Виявити особливості засвоєння учнями різних компонентів риторичної компетентності за допомогою ІКТ-інструментів.
- Проаналізувати ставлення учнів і вчителів до використання цифрових технологій у риторичній освіті.
- Визначити переваги та недоліки розробленої методики у практичному застосуванні.

– Сформулювати рекомендації щодо оптимізації процесу формування риторичної компетентності засобами ІКТ.

Робочою гіпотезою експерименту стало припущення про те, що систематичне використання інтегрованої методики ІКТ у процесі формування риторичної компетентності учнів старшої школи на уроках української мови сприятиме значному підвищенню рівня сформованості всіх компонентів цієї компетентності, підвищенню мотивації учнів до риторичної діяльності та покращенню якості їхніх публічних виступів.

Експериментальне дослідження було організовано у три основні етапи: підготовчий, основний (формувальний) та підсумковий (контрольний).

Підготовчий етап (вересень 2024 р.). На підготовчому етапі було здійснено комплекс заходів, спрямованих на створення необхідних умов для проведення експерименту. Цей етап включав декілька важливих напрямків роботи.

Було здійснено аудит наявного технічного обладнання в класах, де планувалося проведення експерименту. З'ясувалося, що школа має достатню кількість комп'ютерів та доступ до інтернету, проте не всі машини мали встановлене необхідне програмне забезпечення. Було організовано встановлення потрібних програм: Microsoft Office 365, Google Workspace for Education, Canva Education, OBS Studio для запису відео.

Особливу увагу було приділено налаштуванню хмарного середовища для роботи учнів. Для кожного класу було створено окремий Google Classroom, де розміщувалися навчальні матеріали, завдання та інструкції для роботи з різними ІКТ-інструментами. Також було налаштовано спільні Google Drive папки для колективних проектів.

Учитель української мови, який працював з експериментальними класами, пройшов спеціальну підготовку з використання ІКТ у риторичній освіті. Підготовка включала практичні семінари з роботи в презентаційних програмах, основами відеомонтажу, створенням інтерактивних завдань, організацією онлайн-дискусій. Окремо було опрацьовано методику оцінювання риторичних виступів з використанням цифрових рубрик. Учитель опанував роботу з Google Forms для створення опитувань та тестів, а також із спеціальними додатками для аналізу мовлення учнів.

Було проведено серію вступних занять, на яких учні ознайомилися з цифровими інструментами, які використовуватимуться в процесі навчання. Ці заняття мали інтерактивний характер та включали практичні вправи

з роботи в презентаційних програмах, створення облікових записів у необхідних сервісах, основи цифрового етикету.

Особливу увагу було приділено формуванню позитивного ставлення до використання ІКТ у вивченні риторики. Учням було продемонстровано успішні приклади інтеграції цифрових технологій у навчальний процес, показано відеоролики про сучасні тенденції в освіті.

Основний етап експерименту тривав сім місяців і включав систематичне впровадження розробленої методики у навчальний процес. Цей етап був структурований відповідно до модульної системи, описаної у п. 3.1. Завдання до всіх модулів представлено в таблиці в Додатку Г.

Модуль 1: Цифрова риторична культура (жовтень-листопад 2024 р.)

Перший модуль було присвячено формуванню основ цифрової риторичної культури. Учні опановували принципи створення структурованих текстів з використанням Google Docs, вчилися застосовувати функції спільного редагування для колективної роботи над риторичними проектами. На початку модуля було проведено практичне заняття «Від паперу до екрану», де учні аналізували особливості цифрового тексту порівняно з традиційним. Вони створювали власні документи, використовуючи різні функції форматування, гіперпосилання, коментарі та рецензування.

Особливу увагу було приділено вивченню правил цифрового етикету в риторичному спілкуванні. Учні досліджували особливості онлайн-комунікації, аналізували приклади ефективного та неефективного спілкування в цифровому середовищі. Вони створювали власні «кодекси цифрового ратора», які включали правила ввічливості, ясності, переконливості в онлайн-комунікації. Практичним завданням цього модуля стало створення особистих блогів або сторінок у соціальних мережах, де учні практикували писемне риторичне мовлення. Кожен учень мав опублікувати щонайменше три пости на актуальні теми, дотримуючись принципів риторичної ефективності. Ці роботи регулярно аналізувалися на заняттях, учні давали зворотний зв'язок одне одному.

Модуль 2: Мультимедійне риторичне мовлення (грудень 2024 - січень 2025 р.). Другий модуль був спрямований на формування навичок створення мультимедійних риторичних творів. Учні вивчали принципи ефективної візуальної комунікації, опановували техніки створення інфографіки для підтримки усної аргументації. Робота розпочалася з аналізу професійних презентацій відомих спікерів. Учні досліджували, як

поєднуються текст, зображення та графічні елементи у виступах TED Talks, аналізували структуру та дизайн успішних презентацій. На основі цього аналізу вони формували власні принципи ефективної мультимедійної презентації.

Практична робота включала освоєння програми Canva для створення візуальних матеріалів. Учні створювали інфографіку на теми, пов'язані з їхніми майбутніми професійними інтересами. Наприклад, учні, які планували вступати на економічні спеціальності, створювали інфографіку про фінансову грамотність, майбутні медики – про здоровий спосіб життя. Значну частину модуля було присвячено роботі з відеоконтентом. Учні записували власні короткометражні виступи, використовуючи смартфони та веб-камери. Спочатку вони практикували техніки правильного кадрювання, освітлення, звукозапису. Потім перейшли до змістовного наповнення, створюючи відеосериали на актуальні суспільні теми.

Особливим викликом стало опанування основ монтажу відео. Учні працювали з безкоштовною програмою DaVinci Resolve, вивчаючи основи нарізки, переходів, додавання титрів та фонові музики. Результатом цієї роботи стали короткі документальні фільми про історію рідного міста, створені групами по 3-4 учні.

Модуль 3: Інтерактивна риторична взаємодія (лютий-березень 2025 р.). Третій модуль було присвячено формуванню навичок інтерактивного спілкування з використанням цифрових платформ. Центральним елементом цього модуля стали онлайн-дебати, які проводилися через Zoom з учасниками різних класів. Підготовка до дебатів включала вивчення класичної структури дебатів, розподіл ролей, дослідження аргументів та контраргументів. Учні працювали в командах, використовуючи Google Docs для спільної підготовки аргументів та Miro для створення ментальних карт своїх стратегій.

Теми дебатів були обрані з урахуванням актуальності та можливості знайти переконливі аргументи з обох сторін: «Чи повинні соціальні мережі регулюватися державою?», «Штучний інтелект: загроза чи можливість для людства?», «Дистанційна освіта: тимчасова необхідність чи майбутнє навчання?».

Важливою складовою модуля стала робота з модерування онлайн-дискусій. Учні по черзі виконували роль модераторів у тематичних чатах Google Classroom, вчилися підтримувати конструктивне обговорення, запобігати конфліктам, стимулювати участь усіх учасників.

Окремо було досліджено феномен соціальних мереж як платформ для риторичної діяльності. Учні аналізували риторичні стратегії популярних українських блогерів, досліджували механізми впливу на аудиторію в Instagram та TikTok. На основі цього аналізу вони створювали власний контент, експериментуючи з різними форматами: історії, рилси, довгі пости.

Модуль 4: Аналітична риторична діяльність (квітень 2025 р.). Четвертий модуль був спрямований на розвиток критичного мислення та аналітичних навичок у риторичі. Учні опановували онлайн-інструменти для аналізу текстів, такі як програми для визначення читабельності, емоційного забарвлення тексту, частотності використання слів.

Робота розпочалася з використання інструменту «Textgears» для перевірки граматики та стилю текстів. Учні аналізували власні есе, виявляли типові помилки, вчилися користуватися рекомендаціями програми для покращення якості тексту. Для аналізу емоційного забарвлення текстів використовувався сервіс «MonkeyLearn». Учні досліджували, як різні слова та вирази впливають на сприйняття тексту читачем, експериментували зі створенням текстів різного емоційного забарвлення на одну тему.

Особливу увагу було приділено роботі з великими обсягами інформації. Учні вивчали техніки ефективного пошуку в Google, використання операторів пошуку, критичної оцінки джерел інформації. Вони створювали власні бази даних аргументів у Google Sheets, систематизуючи матеріали для майбутніх виступів за темами та типами аргументів.

Завершальним проектом модуля стало створення аналітичних звітів про риторичні особливості сучасних українських політиків. Учні вибирали публічних діячів, аналізували їхні виступи, використовуючи вивчені цифрові інструменти, та створювали мультимедійні презентації з результатами дослідження.

Для забезпечення об'єктивності та достовірності результатів експерименту використовувався комплекс методів збору даних, які дозволяли всебічно оцінити ефективність впровадженої методики.

Протягом усього експериментального періоду велися систематичні спостереження за діяльністю учнів на уроках. Спостереження здійснювалися за спеціально розробленою схемою, яка включала фіксацію активності учнів, якості їхніх виступів, рівня засвоєння ІКТ-інструментів, характеру взаємодії з однокласниками.

Особлива увага приділялася спостереженню за змінами в поведінці учнів: зменшенням хвилювання під час виступів, підвищенням ініціативності, покращенням навичок аргументації. Результати спостережень фіксувалися у спеціальному журналі з детальним описом ситуацій та реакцій учнів.

Кожного місяця проводилися контрольні заходи для оцінки прогресу учнів. Це включало тестування теоретичних знань через Google Forms, практичні завдання на створення мультимедійних презентацій, міні-виступи з аналізом за цифровими рубриками. Результати проміжного контролю дозволяли відстежувати динаміку розвитку кожного учня, виявляти труднощі та вносити корективи у навчальний процес. Особливо цінними були дані про засвоєння різних ІКТ-інструментів – з'ясувалося, що деякі учні швидше опановують візуальні редактори, інші краще працюють з текстовими програмами.

Використання онлайн-платформ дозволило збирати дані про активність учнів у цифровому середовищі. Google Classroom надавав інформацію про час, витрачений на виконання завдань, кількість переглядів навчальних матеріалів, активність у коментуванні робіт однокласників. Ці дані виявилися надзвичайно корисними для розуміння індивідуальних особливостей навчання учнів. Наприклад, з'ясувалося, що деякі учні працюють більш ефективно у вечірній час, інші надають перевагу короткочасним, але частим сесіям роботи. Всі роботи учнів (презентації, відео, тексти, інфографіка) систематично аналізувалися з метою оцінки прогресу в розвитку риторичних навичок. Для цього використовувалися детальні рубрики, які враховували як традиційні риторичні критерії, так і специфічні особливості цифрових медіа. Особливо цінним виявився аналіз динаміки розвитку творчих здібностей учнів. Порівняння перших та останніх робіт показав значне покращення не лише технічних навичок роботи з програмами, але й креативності, оригінальності підходів до вирішення риторичних завдань.

У процесі проведення експерименту виникло кілька значних викликів, які потребували гнучкого підходу та швидкого реагування.

1) Технічні проблеми. Найбільшою проблемою стали періодичні збої в роботі інтернету та комп'ютерного обладнання та проблеми з відключенням світла. Це особливо ускладнювало проведення онлайн-дискусій та роботу з відеоматеріалами. Для вирішення цієї проблеми було

розроблено систему резервних планів: підготовка офлайн-завдань, використання мобільних пристроїв учнів як альтернативного обладнання.

2) Різний рівень ІКТ-компетентності учнів. З'ясувалося, що учні мають значно різний рівень володіння цифровими технологіями. Деякі учні швидко опановували нові програми, інші потребували додаткової підтримки та індивідуальних консультацій. Це вимагало диференційованого підходу та створення додаткових навчальних матеріалів.

3) Перевантаження інформацією. Учні іноді відчували перевантаження через необхідність одночасно опановувати нові цифрові інструменти та покращувати риторичні навички. Для подолання цієї проблеми було скориговано темп подачі матеріалу та збільшено кількість практичних занять.

4) Домашні завдання у цифровому форматі. Не всі учні мали рівний доступ до якісного інтернету та сучасного обладнання вдома, що ускладнювало виконання деяких завдань. Проблема вирішувалася через організацію додаткових занять у школі та використання мобільних технологій.

Незважаючи на виклики, експеримент показав високу ефективність розробленої методики. Учні демонстрували зростаючий інтерес до риторичної діяльності, активніше брали участь у дискусіях, створювали більш якісні та креативні роботи.

Упровадження методики у 10 та 11 класах мало свої особливості, пов'язані з віковими характеристиками учнів та їхніми освітніми потребами.

Учні 10 класу демонстрували більшу відкритість до експериментування з новими цифровими інструментами, але мали менший досвід самостійної роботи. Вони потребували більш детальних інструкцій та постійної підтримки вчителя. Водночас їхня креативність та готовність до творчих експериментів дозволяли створювати оригінальні та нестандартні роботи.

Учні 11 класу показали більшу мотивацію до практичного застосування риторичних навичок, розуміючи їхню важливість для майбутнього навчання у ВНЗ. Вони були більш цілеспрямованими, краще планували свою роботу, але іноді проявляли консерватизм щодо нових технологій.

Ці особливості було враховано при плануванні занять та розподілі завдань. Для десятикласників більше уваги приділялося творчим проектам та експериментальним завданням, для одинадцятикласників – практичним навичкам, які знадобляться під час вступу до вищих навчальних закладів.

Таким чином, експериментальний етап дослідження підтвердив працездатність розробленої методики та показав її високу ефективність для формування риторичної компетентності учнів старшої школи засобами ІКТ. Зібрані дані стали основою для підсумкового аналізу результатів та формулювання методичних рекомендацій.

3.3. Аналіз результатів експерименту та методичні рекомендації щодо використання ІКТ у риторичній освіті

Після завершення формувального етапу експерименту було проведено підсумкову діагностику рівня сформованості риторичної компетентності учнів з використанням тих самих методів та інструментів, що й на початковому етапі дослідження. Це дозволило провести порівняльний аналіз «до-після» та оцінити ефективність впровадженої ІКТ-методики.

Повторне тестування теоретичних знань з основ риторики показало значне покращення результатів у всіх тематичних блоках. Середній бал за тестом зріс з 1,8 до 2,7 для учнів 10 класу та з 2,1 до 2,8 для учнів 11 класу, що становить приріст на 50% та 33% відповідно.

Найбільший прогрес спостерігався в розумінні структури промови: 94% десятикласників та 100% одинадцятикласників продемонстрували глибоке розуміння композиційних принципів риторичного тексту. Це свідчить про ефективність інтерактивних методів вивчення теоретичного матеріалу з використанням мультимедійних презентацій та практичних вправ.

Значний прогрес було зафіксовано в знанні риторичних фігур та тропів. Якщо на початку експерименту правильно визначити метафору, епітет та антитезу могли лише 27% десятикласників та 36% одинадцятикласників, то після завершення експерименту ці показники зросли до 82% та 91% відповідно. Особливо важливим є те, що учні не лише запам'ятали назви риторичних засобів, але й навчилися розпізнавати їх функції у тексті та свідомо використовувати у власних роботах.

Революційні зміни відбулися в розумінні принципів аргументації. Якщо спочатку лише 9% десятикласників та 18% одинадцятикласників знали про різні типи аргументів, то наприкінці експерименту ці показники склали 73% та 86%. Учні навчилися розрізняти логічні, емоційні та етичні аргументи, розуміти їхню специфіку та ефективність у різних комунікативних ситуаціях.

Покращення результатів у питаннях взаємодії з аудиторією було менш вираженим, але стабільним: з 45% до 73% у 10 класі та з 55%

до 82% у 11 класі. Це пов'язано з тим, що дані навички формуються переважно через практичну діяльність, а теоретичні знання в цій галузі мають допоміжний характер (Рис. 3.1.).

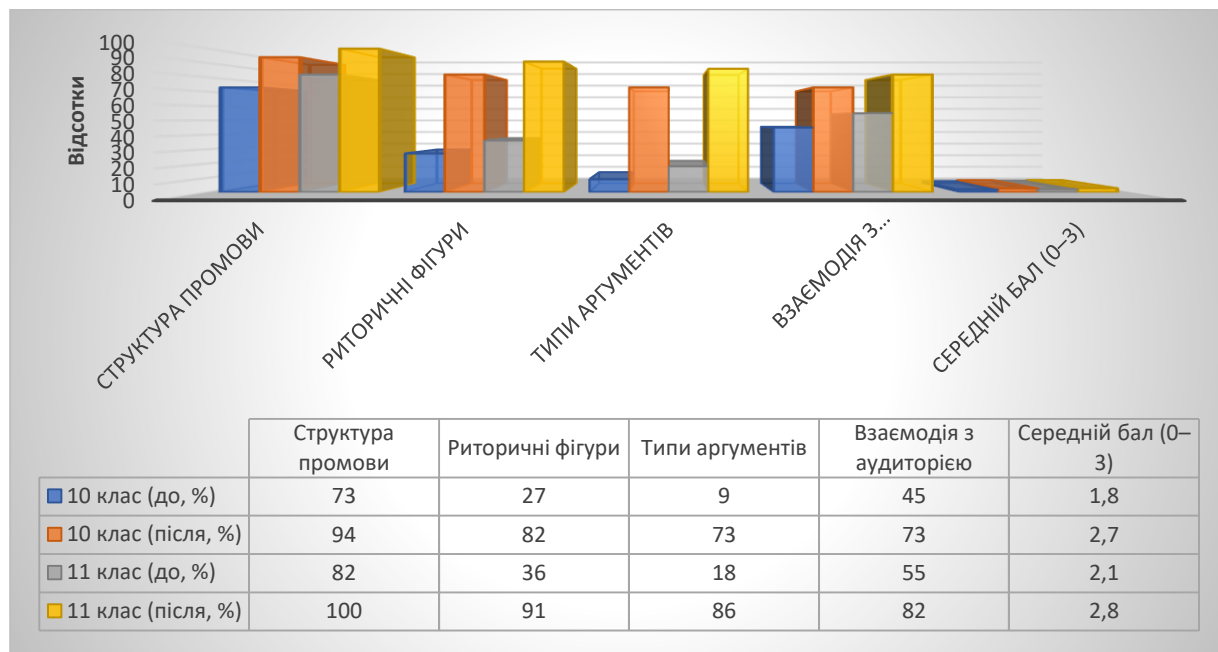

Рис.3.1. Аналіз динаміки теоретичних знань з основ риторики (до та після експерименту) у відсотках

Аналіз практичних навичок показав ще більш вражаючі результати покращення. За всіма критеріями оцінювання спостерігалася позитивна динаміка, що свідчить про комплексну ефективність розробленої методики (Рис.3.2.).

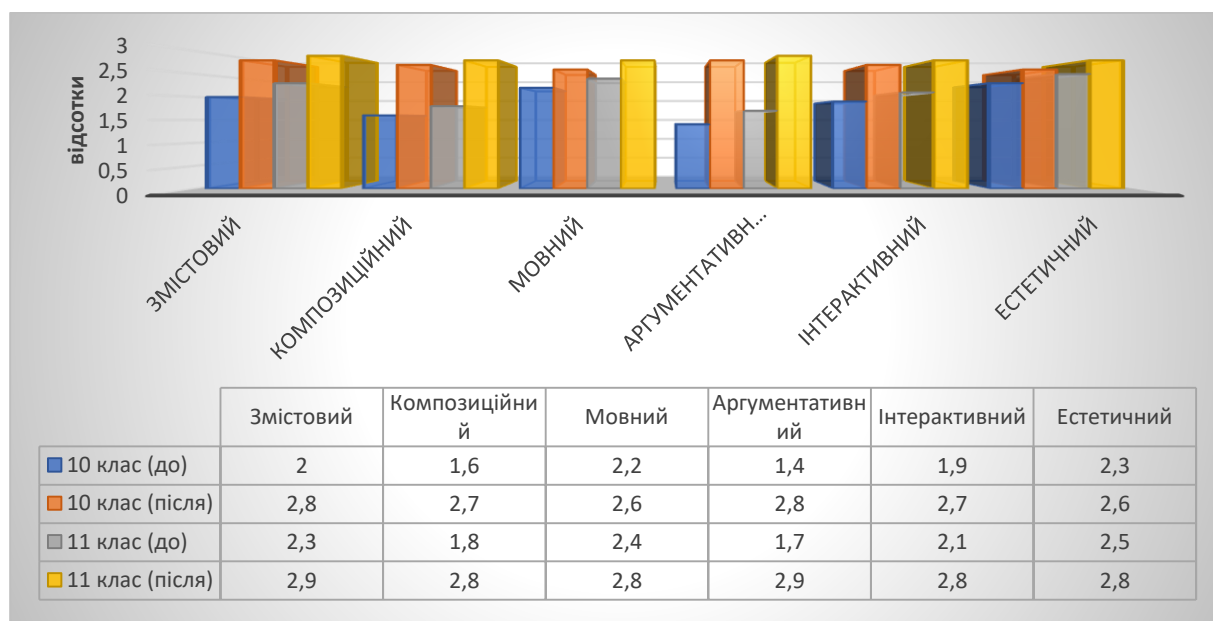

Рис.3.2. Аналіз динаміки практичних навичок з основ риторики (до та після експерименту) у відсотках

Змістовий критерій показав зростання з 2,0 до 2,8 балів у 10 класі та з 2,3 до 2,9 балів у 11 класі. Учні навчилися глибше аналізувати теми своїх виступів, використовувати різноманітні джерела інформації, структурувати матеріал логічно та послідовно. Особливо помітним стало покращення у використанні статистичних даних, результатів досліджень, авторитетних джерел для підтримки власних тверджень.

Композиційний критерій демонстрував найбільш значущий приріст: з 1,6 до 2,7 балів у 10 класі та з 1,8 до 2,8 балів у 11 класі. Цей результат безпосередньо пов'язаний з використанням цифрових інструментів планування та структурування матеріалу. Учні опанували техніки створення ментальних карт, використання шаблонів для різних типів промов, логічного зв'язування частин виступу.

Мовний критерій зріс з 2,2 до 2,6 балів у 10 класі та з 2,4 до 2,8 балів у 11 класі. Покращення стосувалося не лише правильності мови, але й її виразності, багатства словникового запасу. Використання цифрових словників, тезаурусів, програм перевірки стилю сприяло формуванню більш досконалого мовного оформлення виступів.

Аргументативний критерій показав найдраматичніші зміни: зростання з 1,4 до 2,8 балів у 10 класі та з 1,7 до 2,9 балів у 11 класі. Учні опанували різні типи аргументів, навчилися їх ефективно комбінувати та адаптувати до конкретної аудиторії. Особливо вражаючим стало вміння використовувати мультимедійні елементи для підсилення аргументативної переконливості.

Інтерактивний критерій демонстрував стабільне зростання: з 1,9 до 2,7 балів у 10 класі та з 2,1 до 2,8 балів у 11 класі. Використання онлайн-платформ для дебатів, інтерактивних опитувань та зворотного зв'язку значно покращило навички взаємодії учнів з аудиторією. Вони стали більш впевненими, навчилися швидко реагувати на запитання, модерувати дискусії.

Естетичний критерій показав найменший, але все ж помітний приріст: з 2,3 до 2,6 балів у 10 класі та з 2,5 до 2,8 балів у 11 класі. Робота з візуальними редакторами, створення мультимедійних презентацій розвинули естетичний смак учнів, їхнє розуміння принципів гармонійного поєднання різних медіа-елементів.

Повторне анкетування з питань мотивації до вивчення риторики показало кардинальні зміни в ставленні учнів до предмета (Рис.3.3).

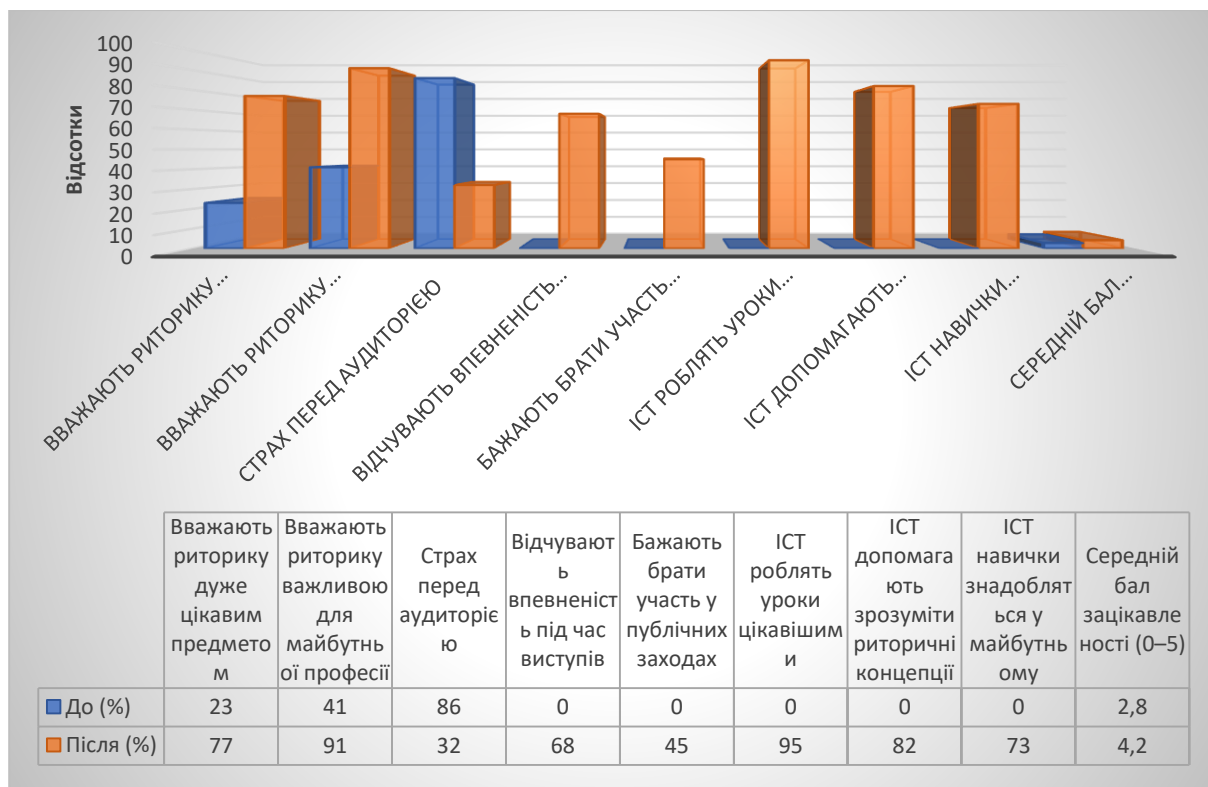

Рис.3.3. Аналіз динаміки мотивації до вивчення риторики (до та після експерименту) у відсотках

Якщо на початку експерименту риторика як «дуже цікавий предмет» оцінили лише 23% респондентів, то наприкінці цей показник зріс до 77%. Середній бал зацікавленості предметом зріс з 2,8 до 4,2 за п'ятибальною шкалою.

Особливо значущими стали зміни в оцінці практичної корисності риторичних навичок. Якщо спочатку лише 41% учнів вважали риторичку важливою для майбутньої професійної діяльності, то після експерименту цей показник досягнув 91%. Учні почали розглядати риторичні навички як необхідну компетентність для успішного навчання в університеті та майбутньої кар'єри.

«Революційні» зміни відбулися в ставленні до публічних виступів. Показник «страху перед аудиторією» зменшився з 86% до 32%. Більшість учнів (68%) зазначили, що відчувають себе більш впевнено під час виступів, а 45% навіть висловили бажання брати участь у публічних заходах поза межами школи.

Інтеграція ІКТ виявилася ключовим фактором підвищення мотивації. 95% учнів відзначили, що використання цифрових технологій робить уроки риторики більш цікавими та сучасними. 82% зазначили, що ІКТ

допомагають їм краще розуміти складні риторичні концепції, а 73% висловили впевненість у тому, що опановані цифрові навички знадобляться їм у майбутньому.

Спостереження за учнями протягом експериментального періоду дозволили виявити якісні зміни в їхній риторичній поведінці, які не завжди відображаються в кількісних показниках.

По-перше, кардинально змінилася структура підготовки до виступів. Якщо раніше учні зазвичай обмежувалися написанням тексту промови, то тепер вони створюють комплексні мультимедійні проекти, використовуючи різноманітні цифрові інструменти. Процес підготовки став більш систематичним та професійним.

По-друге, значно покращилися навички спонтанного мовлення. Досвід участі в онлайн-дискусіях, модерування чатів, створення відеоконтенту розвинули у учнів здатність швидко формулювати думки, структурувати спонтанні виступи, ефективно використовувати мовленнєві засоби.

По-третє, учні продемонстрували підвищення критичного мислення. Вони навчилися аналізувати риторичні стратегії інших спікерів, виявляти маніпулятивні техніки, оцінювати достовірність джерел інформації. Ця навичка виявилася особливо важливою в епоху інформаційного перевантаження.

По-четверте, помітно зросла здатність до творчого самовираження. Учні почали експериментувати з різними жанрами риторичних творів, створювати оригінальний контент, поєднувати традиційні риторичні прийоми з сучасними цифровими можливостями.

Детальний аналіз результатів дозволив виявити особливості впливу методики на різні категорії учнів залежно від їхніх початкових характеристик.

Учні з високим початковим рівнем ІКТ-компетентності (27% від загальної кількості) показали найбільший прогрес у творчих аспектах риторичної діяльності. Вони швидко освоїли технічну складову та сконцентрувалися на змістовному наповненні своїх робіт. Їхні проекти відзначалися оригінальністю, технічною досконалістю та інноваційними підходами.

Учні із середнім рівнем ІКТ-компетентності (45% від загальної кількості) демонстрували найбільш стабільний та всебічний розвиток. Вони поступово опановували нові технології, одночасно розвиваючи

риторичні навички. Ця група показала найкращі результати за комплексними критеріями оцінювання.

Учні з низьким початковим рівнем ІКТ-компетентності (28% від загальної кількості) на початку відчували значні труднощі, але поступово долали їх завдяки індивідуальній підтримці та диференційованому підходу. Наприкінці експерименту їхні результати майже не відрізнялися від результатів інших груп, що свідчить про високу адаптивність розробленої методики.

Гендерні особливості також виявили цікаві закономірності. Дівчата показали кращі результати в роботі з текстовими редакторами та створенні візуального контенту, хлопці – у технічних аспектах відеомонтажу та роботи з аналітичними інструментами. Однак загальні результати не виявили значущих гендерних відмінностей.

Під час експерименту було проведено детальний аналіз ефективності різних цифрових інструментів для формування риторичної компетентності. Google Workspace for Education виявився найбільш універсальним та ефективним комплексом інструментів. Особливо корисними стали функції спільного редагування документів, які сприяли розвитку навичок колективної роботи та взаємного рецензування. Google Classroom забезпечив ефективну організацію навчального процесу та зворотного зв'язку. Canva Education значно покращив якість візуального оформлення робіт учнів та розвинув їхнє розуміння принципів графічного дизайну. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс дозволив навіть учням з низьким рівнем ІКТ-компетентності створювати професійно виглядаючі презентації та інфографіку. Zoom та інші платформи для відеоконференцій виявилися незамінними для проведення онлайн-дебатів та дискусій. Функції запису дозволили створити архів виступів учнів для подальшого аналізу та самооцінки. Аналітичні інструменти (Textgears, MonkeyLearn) сприяли розвитку критичного мислення та метакогнітивних навичок. Учні навчилися об'єктивно оцінювати власні тексти та цілеспрямовано покращувати їх якість. Відеоредактори (DaVinci Resolve) виявилися найскладнішими для освоєння, але водночас дали найбільший творчий стимул. Робота з відео розвинула у учнів розуміння принципів наративу, монтажного мислення, мультимедійної риторики.

На основі результатів експерименту та аналізу виявлених закономірностей було сформульовано комплекс методичних рекомендацій для ефективного використання ІКТ у риторичній освіті.

Визначено такі загальні принципи інтеграції ІКТ у риторичну освіту:

1. *Принцип поступовості*: впровадження ІКТ має відбуватися поетапно, з поступовим ускладненням завдань та розширенням переліку використовуваних інструментів. Рекомендується починати з найпростіших програм (текстові редактори, базові презентаційні інструменти) і поступово переходити до складніших (відеоредактори, аналітичні програми).

2. *Принцип педагогічної доцільності*: кожен цифровий інструмент має використовуватися лише тоді, коли він дійсно покращує ефективність навчального процесу. Технології не повинні замінювати традиційні методи навчання, а доповнювати та збагачувати їх.

3. *Принцип диференціації*: необхідно враховувати різний рівень ІКТ-компетентності учнів та надавати індивідуальну підтримку тим, хто її потребує. Рекомендується створювати різнорівневі завдання та надавати додаткові навчальні матеріали.

4. *Принцип інтерактивності*: ІКТ мають використовуватися для створення активного, а не пасивного навчального середовища. Перевага має надаватися інструментам, які стимулюють співпрацю, обговорення, творчість.

5. *Принцип рефлексивності*: важливо регулярно аналізувати ефективність використання різних ІКТ-інструментів та вносити корективи у методику їх застосування.

На підготовчому етапі організації навчального процесу потрібно обов'язково провести діагностику рівня ІКТ-компетентності учнів, декілька вступних занять з основ цифрової грамотності та створити єдине цифрове середовища для класу (можливо використовувати Google Classroom або аналогічну платформу). Головними завданнями основного етапу повинні стати структурування навчального матеріалу за модульним принципом, поєднання індивідуальної та групової роботи, регулярний моніторинг прогресу учнів та використання різноманітних форм зворотного зв'язку. На заключному етапі проводиться комплексна оцінка досягнень учнів, рефлексія щодо ефективності використаних методів та планування подальшого розвитку риторичної компетентності (для учнів 10-х класів).

Інші рекомендації надано в додатках до дослідження (Додатки Д,Ж).

Таким чином, проведений експеримент переконливо довів ефективність розробленої інтегрованої методики використання ІКТ для формування риторичної компетентності учнів старшої школи. Статистично значущі

покращення за всіма критеріями оцінювання, підвищення мотивації учнів та їхньої впевненості у публічних виступах свідчать про практичну цінність запропонованого підходу.

Особливо важливими є якісні зміни в риторичній поведінці учнів: розвиток критичного мислення, творчих здібностей, навичок цифрової комунікації. Ці компетентності є ключовими для успішної адаптації випускників до вимог сучасного суспільства.

Сформульовані методичні рекомендації створюють практичну основу для впровадження ІКТ у риторичну освіту в умовах української школи. Вони враховують як педагогічні принципи, так і технічні можливості сучасних навчальних закладів.

Результати дослідження відкривають перспективи для подальшого вдосконалення методики та її адаптації до специфічних потреб різних категорій учнів. Упровадження цифрових технологій у риторичну освіту не є самоціллю, а засобом створення більш ефективного, мотивуючого та сучасного навчального середовища.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних наукових розвідок підтвердив актуальність інтеграції ІКТ у риторичну освіту та дозволив обґрунтувати теоретичні засади дослідження. Встановлено, що цифровізація суспільства висуває нові вимоги до риторичної підготовки учнів, які мають володіти не лише традиційними навичками переконливого мовлення, але й здатністю до ефективної комунікації у цифровому середовищі.

Риторичну компетентність у цифровому середовищі визначено як інтегративну здатність особистості до ефективної переконливої комунікації з використанням традиційних і цифрових засобів, що охоплює володіння мультимедійними технологіями, навички створення та критичного аналізу цифрового контенту, здатність до інтерактивної взаємодії з різними типами аудиторій у віртуальному просторі.

Структура риторичної компетентності в контексті використання ІКТ включає: когнітивний компонент (знання основ риторики та цифрових технологій), діяльнісний компонент (уміння створювати та презентувати мультимедійний контент), мотиваційно-ціннісний компонент (усвідомлення важливості риторичних навичок у цифровому суспільстві), рефлексивний компонент (здатність до самооцінки та самовдосконалення риторичної майстерності).

Систематизовано та проаналізовано найбільш ефективні ІКТ-інструменти для формування риторичної компетентності: Google Workspace for Education (для створення та редагування текстів, організації співпраці), Canva Education (для візуального оформлення презентацій), відеоредактори (DaVinci Resolve, Adobe Premiere) для створення мультимедійного контенту, платформи для відеоконференцій (Zoom, Google Meet) для проведення дебатів та дискусій, аналітичні інструменти (Textgears, MonkeyLearn) для аналізу текстів. Встановлено критерії добору ІКТ-інструментів для риторичної освіти: педагогічна доцільність, доступність та безкоштовність, зрозумілий інтерфейс, можливість колективної роботи, наявність навчальних матеріалів українською мовою, відповідність віковим особливостям учнів.

Констатувальний експеримент засвідчив середній рівень готовності учнів (67%) та вчителів (52%) до використання ІКТ у риторичній освіті. Виявлено основні проблеми: недостатня методична підготовка вчителів

до інтеграції ІКТ у риторичну освіту, обмежений доступ до якісного обладнання та інтернету, відсутність системного підходу до використання цифрових технологій, низький рівень мотивації учнів до вивчення риторики традиційними методами.

Водночас встановлено високий потенціал для впровадження ІКТ-методики: 89% учнів виявили зацікавленість у використанні цифрових технологій на уроках риторики, 76% вчителів висловили готовність до опанування нових методів навчання, 84% батьків підтримали ідею модернізації риторичної освіти.

Створено інтегровану методику використання ІКТ у формуванні риторичної компетентності, яка включає три модулі: теоретичний (вивчення основ риторики та цифрових технологій), практичний (створення мультимедійних риторичних творів), рефлексивний (аналіз та оцінювання результатів). Кожен модуль передбачає використання специфічних ІКТ-інструментів та форм роботи, адаптованих до завдань риторичної освіти.

Розроблено систему завдань різних типів: репродуктивні (засвоєння базових навичок роботи з ІКТ), продуктивні (створення оригінального контенту), творчі (експериментування з формами та засобами виразності), дослідницькі (аналіз ефективності риторичних стратегій).

Формувальний експеримент, проведений упродовж навчального року з учнями 10-11 класів (22 особи), підтвердив високу ефективність розробленої методики. Значущі покращення зафіксовано за всіма критеріями оцінювання риторичної компетентності: теоретичні знання: приріст на 50% у 10 класі, 33% у 11 класі; композиційний критерій: зростання з 1,6 до 2,7 балів у 10 класі, з 1,8 до 2,8 балів у 11 класі; аргументативний критерій: найбільший приріст з 1,4 до 2,8 балів у 10 класі; мотивація до вивчення риторики: зростання з 2,8 до 4,2 балів за п'ятибальною шкалою. Особливо значущими виявилися якісні зміни: подолання страху публічних виступів (з 86% до 32%), розвиток критичного мислення, формування навичок цифрової комунікації, підвищення творчої активності учнів.

На основі результатів дослідження сформульовано практичні рекомендації для впровадження ІКТ у риторичну освіту.

Проведене дослідження підтверджує гіпотезу про те, що ціле-спрямоване використання інформаційно-комунікаційних технологій

значно підвищує ефективність формування риторичної компетентності учнів старшої школи, сприяє їх адаптації до вимог цифрового суспільства та підготовці до успішної професійної діяльності у майбутньому.

Результати дослідження мають практичну значущість для модернізації риторичної освіти в українській школі. Розроблена методика може бути впроваджена в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів, використана для підготовки майбутніх учителів української мови та підвищення кваліфікації діючих педагогів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням довготривалої ефективності розробленої методики, її адаптацією для різних вікових груп учнів, дослідженням можливостей використання штучного інтелекту в риторичній освіті, розробкою міждисциплінарних підходів до формування комунікативних компетентностей засобами ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д., Чикарькова М. Ю. Риторика : навч. посіб. Львів : Світ, 2001. 240 с.
2. Барахтян М. М. Роль риторичної освіти у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 139. С. 20-26.
3. Башманівська Л. А. Проблема формування риторичної компетентності студентів-філологів : теоретичний аспект. *Педагогічна риторика : історія, теорія, практика*. 2016. С. 153-170.
4. Вандишев В. М. Риторика : екскурс в історію вчень і понять : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 264 с.
5. Варава Д. Ю. Формування риторичної компетентності в учнів старшої школи (10-11 класи) : кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістр : спец. 014 Середня освіта / Д. Ю. Варава; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. українознавства і лінгводидактики. Харків, 2022. 59 с.
6. Волинець А. Використання відеоігор як засобу іКТ в освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2023. Т. 178. № 22. С. 14-21.
7. Герман В., Венюкова Є. Роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у формуванні риторичної компетентності здобувачів освіти старшої школи. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 6 (140). С.331-342.
8. Герман В., Устименко О. Методика формування риторичної компетентності учнів старшої школи. *Молодий вчений*. 2023. № 10 (122). С. 28-32.
9. Гилярська О. І. Розвиток риторичної компетентності в сучасній системі навчання. *Розвиток сучасної освіти і науки : Результати, проблеми, перспективи. Аксіологічні аспекти в розвитку науки та освіти*. 2018. С. 96-98.
10. Глазова О. П., Кузнецов Ю. Б. Програма «Основи риторики» для 10 (11) класу. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. Київ : Педагогічна преса. 2006. Вип. 7-8. С. 62-67.
11. Голуб Н. Б. Викладання елементів практичної риторики в 10-11 класах. *Українська мова і література в школі*. 2002. Вип. 4. С. 4-9.

12. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.
13. Голуб Н. Б. Риторична компетентність учнів старших класів. Київ : Ін-т педагогіки, 2012. С. 137-138.
14. Голуб Н. Б. Система вправ з риторики. *Українська мова і література в школі*. 2011. Вип. 6. С. 2-9.
15. Голуб Н. Б. Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 509 с.
16. Голуб Н. Риторична компетентність учнів старших класів як показник сучасної мовної культури. *Компетентнісний підхід у неперервній освіті. Гуманітарний вісник* / за ред. І. Єрмакова. Донецьк : Каштан, 2012. 260 с.
17. Гордієнко О. А. Формування риторичної компетенції студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням засобами дидактичної гри. *Наукові записки. Серія Психолого-педагогічні науки*. 2023. № 3. С. 88-97.
18. Гордієнко О. А. Робота з фразеології на заняттях з української мови за професійним спрямуванням як засіб формування риторичної компетентності студентів. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. 2025. № 2. С. 191-200.
19. Горобець С. І. Методика формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення мовознавчих дисциплін : дис. ... канд. педагог. наук : 13.00.02. Київ, 2021. 290 с.
20. Горобець С. І. Текстосцентричний підхід як методичний орієнтир у формуванні риторичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічні науки*. 2020. №. 93. С. 14-21.
21. Горошкіна О. М., Караман С. Формування риторичної компетентності майбутніх учителів на міждисциплінарних засадах. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2023. Т. 4. № 18. С. 357-370.
22. Гриценко Т. Б. Риторика : навч. посіб. Київ : НАУ, 2006. 186 с. URL: <https://studentbooks.com.Ua/content/view/136/46/1/8/#66993>

23. Дармограй Т. А. Формування риторичної компетентності учнів старшої школи в процесі навчання української мови : магістерська робота / науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Зінаїда Павлівна Бакум. Кривий Ріг, 2022. 113 с.
24. Дацків О. П. Використання предметно-мовного інтегрованого підходу до навчання старшокласників публічного мовлення. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2023. № 17. С. 89-97.
25. Денищич Т. А. Формування риторичної компетентності в умовах дистанційної освіти. *Могілянські читання–2023 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні.* Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. П. Могили. 2023. С. 249-251.
26. Діденко Н. М. Методичні аспекти формування риторичної компетентності в здобувачів вищої освіти. *Інформація. Мова. Інтелект : Тези доповідей Міжнародної наукової конференції до 75-річчя академіка НАН України В. А. Широкова.* Київ, 2023. С. 62-66.
27. Кавицька Т., Гнедько І. Навчання старшокласників риторики у порівняльно-зіставному виступі. *Ars linguodidacticae.* 2024. № 13. С. 36-50.
28. Каніболоцька Л. В. Модель формування риторичної компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка.* 2016. Вип. 3. С. 136-142.
29. Каптур Г. А., Вітюк В. В. Образність мовлення як складник риторичної компетентності майбутніх учителів Нової української школи. *Інноваційна педагогіка.* 2024. № 75. С. 112-115.
30. Ковалік М. Формування риторичної компетентності студентів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. С. 202-209.
31. Колотілова Н. А. Риторика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
32. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2022. 252 с.
33. Коробка О. В. Формування риторичної компетентності педагогів в умовах реформування освіти в Україні. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук.* 2023. Т. 1. С. 210-217.

34. Корчова О. М. Вправи та завдання для формування риторичної компетентності в майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). 2018. № 4. С. 84-89.
35. Кухарчук І. О., Лучкіна Л. В. Риторична компетентність учнів : зміст, структура та шляхи формування. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, січень 2022. Вип. 8. С. 149.
36. Кучеренко І. Риторизація сучасного уроку української мови : зміст і шляхи реалізації. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 45. С. 67-73.
37. Кучерук О. А., Гилярська О., Караман О. Використання електронних освітніх ресурсів для формування риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 6. № 92. С. 35-60.
38. Кучерук О. А. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності учнів основної школи. *Вісник Прикарпатського університету*. 2013. № XLIX. С. 184-189.
39. Кучерук О. А. Формування риторичної компетентності старшокласників у процесі українськомовної освіти. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 1. С. 9-14.
40. Кучерук О. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі* : зб. наук. праць (за мат-ми Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.) / за ред. проф. К. Я. Климової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 50-53.
41. Литвин А. В., Литвин О. Г. Інноваційні технології у риторичній підготовці майбутніх фахівців. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : ВД «Гельветика», 2021. С. 214-221.
42. Макович Х. Я. Словник термінів і понять з риторики. Львів, 2016. 140 с.
43. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ : Вища школа, 2006. 311 с.
44. Мельничук А. В. Розвиток гнучких навичок старшокласників під час опрацювання розділу «Практична риторика» на уроках української мови. Кваліфікаційна робота... магістр. Хмельницький. 2024. 73 с.

45. Методика навчання риторики в школі : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 194 с.
46. Методика навчання української мови. Уроки риторики в старших класах. URL: <https://subject.com.ua/ukrmova/method/69.html>
47. Нагаєв В. Дидактичні засади формування риторичної компетентності фахівців-менеджерів. *Новий Колегіум*, 2015. Вип. 4. С. 86-91.
48. Нищета В. А. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
49. Нищета В. А. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи в процесі навчання української мови : дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Херсон, 2018. 522 с.
50. Нищета В. А. Принципи вивчення риторики в загальноосвітній школі. *Українська мова і література в школі*. 2011. Вип. 1. С. 16-20.
51. Нищета В. А. Формуємо риторичні вміння та риторичну компетентність : програма дослідно-експериментального навчання української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2015. Вип. 7-8. С. 66-73.
52. Нищета В. Психологічні засади процесу формування риторичної компетентності учнів основної школи. *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. № 18. С. 87-92.
53. Нищета В. Психолого-педагогічні умови формування риторичної компетентності учнів основної школи в процесі навчання української мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2014. № 2. С. 248-254.
54. Овсієнко Л. М. Модель формування риторичної компетентності старшокласників. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка*. Т. 7. № 13. С. 679-694.
55. Олійник О. Б. Риторика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 170 с.
56. Ораторське мистецтво : підручник / за ред. : М. Требіна. 2-ге вид. Харків : Право, 2013. 202 с.
57. Палихата Е., Штафірна Л. Методика формування публічного мовлення старшокласників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2023. № 2. С. 58-63.

58. Подлевська Н. В. Розвиток риторичних умінь у процесі викладання філологічних дисциплін. *ГО «Європейська наукова платформа», ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»*. 2021. С. 54-67.
59. Подлевська Н. В., Ранюк О. П. Риторична компетентність у становленні майбутнього філолога. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 192. С. 120-123.
60. Помирча С., Ішутіна О., Хващевська О. Сутність, зміст і структура риторичної компетентності здобувачів початкової освіти. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти*. 2024. № 21. С. 111-120.
61. Риторика : навч. посіб. / за ред. Т. К. Ісаєнко, А. В. Лисенко. Полтава : НТУ, 2019. 247 с.
62. Романов С.М., Кицан О.В. Дидактичні можливості використання інтерактивного плаката. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 95. № 3. С. 58-75.
63. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Академія, 2017. 366 с.
64. Сагач Г. М. Риторика : навч. посіб. 2-є вид., перероб. і допов. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2000. 568 с.
65. Симоненко Т. В. Формування риторичної компетентності особистості майбутнього фахівця в умовах сучасної освітньої парадигми. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 13-14.
66. Січкач С. І. Лінгводидактичні засади навчання практичної риторики в старшій школі. Черкаси, 2020. С. 15. URL: http://oipop.edsp.net/public/attached_files/materialy_konferenciyi_na_sayt.pdf
67. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. Київ : Таксон, 2006. 88 с.
68. Спанатій Л. С. Риторика : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2008. 144 с.
69. Толочко С. В. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2020. Т. 164. № 8. С. 51-59.

ДОДАТКИ

Додаток А

Цифрові інструменти для розвитку риторичних навичок на уроках української мови

1. Anchor
2. Apple Podcasts
3. Audacity
4. Canva
5. Canvas
6. ChatGPT
7. Classcraft
8. Discord
9. Edmodo
10. Flipgrid (тепер Flip)
11. Genially
12. Google Workspace
13. Grammarly
14. Grammarly GO
15. Hemingway Editor
16. Kahoot
17. Kialo
18. LIWC
19. Loom
20. Mentimeter
21. Microsoft 365
22. Microsoft PowerPoint
23. Microsoft Teams
24. Minecraft Education Edition
25. Moodle
26. Nearpod
27. Notion
28. Orai
29. Otter.ai
30. Padlet
31. Parlay
32. Prezi
33. Quizizz
34. Rev.com
35. Schoology
36. Slack
37. SoundCloud
38. Speeko
39. Speeko Mobile
40. Spotify for Podcasters
41. Teleprompter Premium
42. Toastmasters Pathways
43. Trello
44. Ummo
45. VirtualSpeech
46. Voice Analyst
47. Voice Recorder
48. VoiceAnalyzer
49. Voyant Tools
50. YouTube
51. Zoom

Тест з основ риторики для учнів старшої школи

1. Що таке риторика?

- a) наука про правильне письмо
- b) мистецтво красномовства
- c) вивчення історії мов
- d) психологія спілкування

Правильна відповідь: В

2. Яка основна мета промови?

- a) заповнити час
- b) вразити слухачів одягом
- c) передати ідеї та вплинути на аудиторію
- d) розважити себе

Правильна відповідь: С

3. Як називається вступна частина промови?

- a) епілог
- b) аргументація
- c) експозиція
- d) екзордіум

Правильна відповідь: D

4. Що є основою аргументу?

- a) приклад
- b) доказ
- c) прикметник
- d) епітет

Правильна відповідь: В

5. Який тип аргументу ґрунтується на фактах та даних?

- a) логічний
- b) емоційний
- c) етичний
- d) символічний

Правильна відповідь: А

6. Як називається завершальна частина промови?

- a) конклюдія
- b) теза

- c) реферат
- d) пролог

Правильна відповідь: А

7. Яка з риторичних фігур означає повторення на початку фрази кількох речень?

- a) анафора
- b) епіфора
- c) антитеза
- d) метафора

Правильна відповідь: А

8. Яка риторична фігура протиставляє два поняття?

- a) анафора
- b) антитеза
- c) алегорія
- d) оксиморон

Правильна відповідь: В

9. Що з наведеного є правилом роботи з аудиторією?

- a) ігнорувати запитання слухачів
- b) говорити монотонно
- c) встановлювати зоровий контакт
- d) уникати прикладів

Правильна відповідь: С

10. Як називається головне твердження промови?

- a) теза
- b) метафора
- c) приклад
- d) ілюстрація

Правильна відповідь: А

11. Який тип аргументу впливає на емоції слухачів?

- a) логічний
- b) етичний
- c) патетичний
- d) раціональний

Правильна відповідь: С

12. Як називається використання образних висловів для посилення впливу промови?

- a) логіка
- b) стиль

- c) тропіка
- d) ораторика

Правильна відповідь: С

13. Що таке риторичне запитання?

- a) запитання, на яке очікується відповідь
- b) запитання, що не потребує відповіді
- c) запитання з кількома варіантами
- d) питання на кмітливість

Правильна відповідь: В

14. Як називається коротка яскрава історія в промові для пояснення ідеї?

- a) гіпербола
- b) алітерація
- c) анекдот
- d) приклад

Правильна відповідь: С

15. Який принцип підготовки промови передбачає врахування інтересів аудиторії?

- a) орієнтація на мету
- b) орієнтація на слухача
- c) орієнтація на себе
- d) орієнтація на час

Правильна відповідь: В

16. Що таке інтонація в риторичі?

- a) сила голосу
- b) мелодійність та емоційне забарвлення мови
- c) вибір слів
- d) темп мовлення

Правильна відповідь: В

17. Як називається надмірне перебільшення для підсилення ефекту?

- a) літота
- b) гіпербола
- c) метонімія
- d) порівняння

Правильна відповідь: В

18. Яка з наведених порад допоможе зберегти увагу слухачів?

- a) використовувати приклади та історії
- b) говорити без пауз
- c) довго цитувати без пояснень
- d) читати з папірця без виразності

Правильна відповідь: А

19. Що означає «етичний аргумент» у риториці?

- a) аргумент, що ґрунтується на довірі до оратора
- b) аргумент, що базується на статистиці
- c) аргумент із використанням гумору
- d) аргумент, побудований на метафорах

Правильна відповідь: А

20. Який елемент промови забезпечує її логічну послідовність?

- a) структура
- b) інтонація
- c) приклади
- d) метафори

Правильна відповідь: А

Анкета для діагностики рівня готовності учнів до використання ІКТ у риторичній підготовці

Шановний учню!

Просимо Вас відповісти на запитання цієї анкети, які допоможуть визначити Ваш рівень готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у риторичній підготовці. Ваші відповіді є анонімними та будуть використані виключно для освітніх цілей.

Інструкція: Оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає Вашій думці або досвіду.

МОТИВАЦІЙНИЙ БЛОК

Ставлення до ІКТ та бажання використовувати цифрові технології в навчанні

1. Наскільки Вам цікаво використовувати цифрові технології для вдосконалення своїх навичок публічного мовлення?

- а) Дуже цікаво
- б) Скоріше цікаво
- в) Нейтрально
- г) Скоріше не цікаво
- д) Зовсім не цікаво

2. Чи вважаєте Ви, що ІКТ можуть значно покращити якість риторичної підготовки?

- а) Повністю згоден
- б) Скоріше згоден
- в) Важко сказати
- г) Скоріше не згоден
- д) Повністю не згоден

3. Наскільки Ви готові витратити додатковий час на освоєння нових цифрових інструментів для розвитку риторичних навичок?

- а) Повністю готовий
- б) Скоріше готовий
- в) Залежить від обставин
- г) Скоріше не готовий
- д) Зовсім не готовий

4. Чи подобається Вам ідея створення власних мультимедійних презентацій для виступів?

- а) Дуже подобається
- б) Скоріше подобається

- в) Нейтрально
- г) Скоріше не подобається
- д) Зовсім не подобається

5. Наскільки Ви зацікавлені у використанні онлайн-платформ для тренування публічних виступів?

- а) Дуже зацікавлений
- б) Скоріше зацікавлений
- в) Нейтрально
- г) Скоріше не зацікавлений
- д) Зовсім не зацікавлений

6. Чи вважаєте Ви, що цифрові технології можуть зробити процес навчання риториці більш захоплюючим?

- а) Повністю згоден
- б) Скоріше згоден
- в) Важко сказати
- г) Скоріше не згоден
- д) Повністю не згоден

7. Наскільки важливо для Вас мати можливість отримувати зворотний зв'язок через цифрові платформи?

- а) Дуже важливо
- б) Скоріше важливо
- в) Нейтрально
- г) Скоріше не важливо
- д) Зовсім не важливо

8. Чи хотіли б Ви брати участь у віртуальних дебатах або онлайн-дискусіях?

- а) Дуже хотів би
- б) Скоріше хотів би
- в) Нейтрально
- г) Скоріше не хотів би
- д) Зовсім не хотів би

КОГНІТИВНИЙ БЛОК

Знання про можливості ІКТ у риторичній підготовці

9. Наскільки добре Ви знаєте про існування спеціальних програм для створення презентацій (PowerPoint, Prezi, Canva тощо)?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

10. Чи знаєте Ви, що таке подкасти та як їх можна використовувати для розвитку мовленнєвих навичок?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

11. Наскільки Вам відомі можливості використання відеозапису для аналізу власних виступів?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

12. Чи знаєте Ви про існування онлайн-платформ для проведення віртуальних презентацій (Zoom, Teams, Google Meet)?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

13. Наскільки Вам відомі можливості використання штучного інтелекту для перевірки та покращення текстів виступів?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

14. Чи знаєте Ви про можливості використання інтерактивних дошок (Miro, Jamboard) для співпраці у підготовці виступів?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

15. Наскільки Вам відомі особливості онлайн-комунікації та цифрового етикету?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово

- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

16. Чи знаєте Ви про можливості використання мобільних додатків для тренування дикції та артикуляції?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

17. Наскільки Вам відомі принципи створення ефективних мультимедійних матеріалів для презентацій?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

18. Чи знаєте Ви про можливості використання хмарних технологій для збереження та спільного редагування матеріалів?

- а) Знаю дуже добре
- б) Знаю достатньо
- в) Знаю поверхово
- г) Майже не знаю
- д) Зовсім не знаю

ОПЕРАЦІЙНИЙ БЛОК

Практичні навички роботи з цифровими інструментами

19. Наскільки впевнено Ви створюєте презентації в PowerPoint або аналогічних програмах?

- а) Дуже впевнено
- б) Скоріше впевнено
- в) Задовільно
- г) Скоріше невпевнено
- д) Зовсім невпевнено

20. Чи вмієте Ви записувати та редагувати відео для освітніх цілей?

- а) Вмію дуже добре
- б) Вмію достатньо
- в) Вмію на базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

21. Наскільки добре Ви володієте навичками роботи з аудіоредакторами?

- а) Дуже добре
- б) Достатньо добре
- в) На базовому рівні
- г) Майже не володію
- д) Зовсім не володію

22. Чи вмієте Ви користуватися онлайн-платформами для відео-конференцій (керувати мікрофоном, камерою, демонстрацією екрану)?

- а) Вмію дуже добре
- б) Вмію достатньо
- в) Вмію на базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

23. Наскільки впевнено Ви працюєте з хмарними сервісами (Google Drive, OneDrive, Dropbox)?

- а) Дуже впевнено
- б) Скоріше впевнено
- в) Задовільно
- г) Скоріше не впевнено
- д) Зовсім не впевнено

24. Чи вмієте Ви створювати інтерактивні опитування та квізи онлайн?

- а) Вмію дуже добре
- б) Вмію достатньо
- в) Вмію на базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

25. Наскільки добре Ви вмієте шукати та критично оцінювати інформацію в Інтернеті?

- а) Дуже добре
- б) Достатньо добре
- в) На базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

26. Чи вмієте Ви використовувати соціальні мережі для освітніх цілей та професійної комунікації?

- а) Вмію дуже добре
- б) Вмію достатньо
- в) Вмію на базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

27. Наскільки впевнено Ви створюєте та редагуєте графічні матеріали (схеми, інфографіку)?

- а) Дуже впевнено
- б) Скоріше впевнено
- в) Задовільно
- г) Скоріше невпевнено
- д) Зовсім невпевнено

28. Чи вмієте Ви налаштовувати та використовувати мікрофон і камеру для якісного запису?

- а) Вмію дуже добре
- б) Вмію достатньо
- в) Вмію на базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

29. Наскільки добре Ви володієте навичками цифрового планування та організації роботи?

- а) Дуже добре
- б) Достатньо добре
- в) На базовому рівні
- г) Майже не володію
- д) Зовсім не володію

30. Чи вмієте Ви безпечно працювати в Інтернеті (захист персональних даних, авторських прав)?

- а) Вмію дуже добре
- б) Вмію достатньо
- в) Вмію на базовому рівні
- г) Майже не вмію
- д) Зовсім не вмію

РЕФЛЕКСИВНИЙ БЛОК

Самооцінка власних ІКТ-компетентностей

31. Як Ви оцінюєте свій загальний рівень цифрової грамотності?

- а) Високий
- б) Вище середнього
- в) Середній
- г) Нижче середнього
- д) Низький

32. Наскільки критично Ви ставитеся до оцінки власних навичок роботи з ІКТ?

- а) Дуже критично
- б) Скоріше критично

- в) Помірно
- г) Скоріше некритично
- д) Зовсім некритично

33. Чи здатні Ви самостійно виявляти прогалини у своїх ІКТ-навичках?

- а) Так, завжди
- б) Скоріше так
- в) Іноді
- г) Скоріше ні
- д) Ні, ніколи

34. Наскільки добре Ви розумієте, які ІКТ-навички Вам необхідно розвивати для ефективної риторичної підготовки?

- а) Розумію дуже добре
- б) Розумію достатньо
- в) Розумію частково
- г) Майже не розумію
- д) Зовсім не розумію

35. Чи готові Ви регулярно самостійно вдосконалювати свої ІКТ-компетентності?

- а) Повністю готовий
- б) Скоріше готовий
- в) Залежить від обставин
- г) Скоріше не готовий
- д) Зовсім не готовий

Дякуємо за участь в опитуванні!

Ваші відповіді допоможуть покращити процес навчання та адаптувати освітні програми відповідно до потреб студентів.

Мотиваційний блок (8 питань) – оцінює ставлення до ІКТ, зацікавленість у використанні цифрових технологій для розвитку риторичних навичок.

Когнітивний блок (10 питань) – виявляє знання про можливості різних цифрових інструментів, платформ та технологій для риторичної підготовки.

Операційний блок (12 питань) – діагностує практичні навички роботи з конкретними цифровими інструментами та технологіями.

Рефлексивний блок (5 питань) – оцінює здатність до самооцінки власних ІКТ-компетентностей та готовність до саморозвитку.

Кожне питання має п'ятибальну шкалу відповідей, що дозволить провести детальний аналіз рівня готовності учнів та виявити проблемні зони для подальшої роботи.

Тематичний банк завдань з риторики для 10–11 класів з використанням цифрових інструментів

Запропоновані завдання можна інтегрувати в уроки української мови за чинною програмою МОН для 10–11 класів (рівень стандарту та профільний рівень, 2022 р.). Вони особливо органічно поєднуються з наступними темами:

– **«Мовлення в сучасному суспільстві», «Риторика і культура спілкування», «Публіцистичний стиль»** – для відпрацювання створення аргументованих висловлювань, блогів, інфографіки та мультимедійних презентацій.

– **«Ділові папери та офіційно-діловий стиль»** – при виконанні завдань із Google Docs та колективного редагування, що розвиває навички точності й чіткості викладу.

– **«Мова мас-медіа», «Виступ перед аудиторією»** – при створенні відеоесе, дебатів, модерації онлайн-дискусій.

– **«Аналіз тексту», «Мовленнєва діяльність у публічній сфері»** – для роботи з Textgears, MonkeyLearn, створення аналітичних звітів про публічних діячів.

Клас	Модуль	Завдання	Тема уроку (з програми МОН)	Цифрові інструменти	Очікувані результати навчання
10	Модуль 1. Цифрова риторична культура	Створити есе в Google Docs «Мова в моєму житті» з гіпер-посиланнями та коментарями	Мовлення в сучасному суспільстві; Риторика і культура спілкування	Google Docs	Уміє добирати й систематизувати матеріал; дотримується логіки викладу; застосовує норми літературної мови та цифровий етикет
10	Модуль 1	Розробити «Кодекс цифрового ритора»	Публіцистичний стиль	Google Docs / Canva	Формулює правила ефективного спілкування; створює структурований документ; добирає мовні засоби відповідно до мети
10	Модуль 1	Створити спільний глосарій термінів риторики з прикладами	Риторика і культура спілкування	Google Docs	Систематизує поняття; пояснює їх власними словами; застосовує у мовленні

10	Модуль 1	Розробити добірку онлайн-ресурсів з риторики у форматі інтерактивної таблиці	Публіцистичний стиль	Google Sheets	Добирає достовірні джерела; коротко описує їх; структурує інформацію
10	Модуль 2. Мульти-медійне риторичне мовлення	Створити інфографіку за змістом публіцистичного тексту	Мова мас-медіа	Canva	Перетворює текстову інформацію на візуальну; виділяє головне; логічно структурує зміст
10	Модуль 2	Підготувати відеосесію «Чи потрібна цензура в соцмережах?»	Виступ перед аудиторією	Смартфон / DaVinci Resolve	Володіє навичками усного монологу; аргументує власну позицію; застосовує прийоми ораторського мистецтва
10	Модуль 2	Записати аудіоподкаст «Слово, що надихає» з музичним супроводом	Мовлення в сучасному суспільстві	Audacity / Anchor	Володіє усним мовленням; дотримується композиційної структури; підбирає аудіоефекти
10	Модуль 2	Розробити серію слайдів «Видатні українські оратори»	Мова мас-медіа	Canva	Добирає приклади з історії; подає їх у візуальній формі; дотримується принципів дизайну
10	Модуль 3. Інтерактивна риторична взаємодія	Провести онлайн-дебати «Чи потрібні домашні завдання у старшій школі?»	Риторика і культура спілкування	Zoom, Google Docs	Бере участь у дискусіях; дотримується правил дебатів; формулює аргументи та контраргументи
10	Модуль 3	Створити ментальну карту «Мова як засіб впливу»	Мовлення в сучасному суспільстві	Miro	Структурує ідеї; узагальнює матеріал; визначає взаємозв'язки між поняттями
10	Модуль 3	Підготувати інтерактивний опитувальник про мовну культуру	Мова мас-медіа	Google Forms	Формулює запитання; аналізує відповіді; представляє статистику

10	Модуль 3	Розробити сценарій рольової онлайн-гри з позиціями учасників	Риторика і культура спілкування	Google Docs / Zoom	Виконує рольові завдання; відстоює позицію; взаємодіє в команді
10	Модуль 4. Аналітична риторична діяльність	Проаналізувати емоційне забарвлення публіцистичного уривка	Аналіз тексту	Monkey-Learn	Розпізнає емоційні відтінки; добирає приклади; робить висновки
10	Модуль 4	Створити таблицю аргументів «За» і «Проти» впливу соцмереж	Мова мас-медіа	Google Sheets	Класифікує аргументи; дотримується логіки побудови; працює з електронними таблицями
10	Модуль 4	Провести аналіз мови телевізійного інтерв'ю	Мовлення в сучасному суспільстві	YouTube / Google Docs	Визначає риторичні прийоми; порівнює з теоретичними зразками
10	Модуль 4	Порівняти 2 статті з різних джерел на одну тему	Мова мас-медіа	Google Docs	Виявляє відмінності у подачі аргументів; оцінює об'єктивність
11	Модуль 1. Цифрова риторична культура	Підготувати блог-пост «Чистота української мови в інтернеті»	Мовлення в сучасному суспільстві	Blogger / WordPress	Створює зв'язний текст для публічного поширення; ураховує вимоги жанру блогу; підбирає приклади
11	Модуль 1	Колективне редагування документа «Поради майбутнім абітурієнтам»	Офіційно-діловий стиль	Google Docs	Редагує текст відповідно до норм; аналізує структуру; виправляє стилістичні й мовні помилки
11	Модуль 1	Створити інтерактивну презентацію «Мій досвід онлайн-спілкування»	Мовлення в сучасному суспільстві	Canva / Google Slides	Добирає приклади з власного досвіду; аналізує помилки й досягнення; оформлює мультимедійно
11	Модуль 1	Розробити інструкцію «Як уникати маніпуляцій в інтернеті»	Публіцистичний стиль	Google Docs / PDF	Структурує інформацію; використовує перевірені джерела; оформлює як poradnik

11	Модуль 2. Мульти-медійне риторичне мовлення	Записати відеозвернення до майбутніх випускників	Виступ перед аудиторією	Смартфон / OBS Studio	Володіє технікою публічного виступу; уміє впливати на аудиторію; дотримується логіки викладу
11	Модуль 2	Створити презентацію «Сила слова у формуванні суспільної думки»	Мова мас-медіа	PowerPoint / Canva	Добирає приклади з медіа; інтегрує текст та візуальний матеріал; дотримується дизайну
11	Модуль 2	Підготувати відеоінтерв'ю «Мова та майбутня професія»	Мовлення в сучасному суспільстві	Смартфон / DaVinci Resolve	Ставить запитання; монтує відео; додає титри та ефекти
11	Модуль 2	Створити візуальну карту аргументів до виступу	Риторика і культура спілкування	Mind-Meister / Miro	Логічно структурує аргументи; добирає візуальні позначки; узгоджує з виступом
11	Модуль 3. Інтерактивна риторична взаємодія	Модерувати дискусію в Google Classroom «Чи можна довіряти соцмережам?»	Мова мас-медіа	Google Classroom	Організовує онлайн-обговорення; забезпечує дотримання теми; стимулює активність
11	Модуль 3	Проаналізувати риторичні прийоми блогерів і презентувати результати	Риторика і культура спілкування	Canva / Zoom	Аналізує комунікативні стратегії; робить висновки; презентує результати
11	Модуль 3	Провести Zoom-конференцію «Чи потрібна цензура в медіа?»	Мова мас-медіа	Zoom	Працює в команді; виступає з промовою; ставить запитання
11	Модуль 3	Створити інтерактивний чат-дискусію «за/проти» в Padlet	Риторика і культура спілкування	Padlet	Формулює короткі аргументи; взаємодіє з коментарями інших
11	Модуль 4. Аналітична риторична діяльність	Вдосконалити есе за допомогою Textgears	Аналіз тексту	Textgears	Використовує цифрові інструменти для редагування; підвищує якість тексту; виправляє помилки

11	Модуль 4	Створити аналітичний звіт про мовні особливості виступу політика	Мовленнєва діяльність у публічній сфері	Google Docs / Canva	Здійснює критичний аналіз виступу; добирає цитати; оформлює мультимедійно
11	Модуль 4	Підготувати рецензію на статтю з онлайн-медіа	Мова мас-медіа	Google Docs	Виділяє сильні й слабкі сторони аргументації; формулює висновки
11	Модуль 4	Проаналізувати рекламний текст на предмет маніпуляцій	Мовлення в сучасному суспільстві	Google Docs / Monkey-Learn	Визначає маніпулятивні прийоми; оцінює їхню ефективність

Практичні поради для вчителів

1. **Технічна підготовка:** завчасно перевіряйте роботу всього обладнання, майте резервні плани на випадок технічних збоїв.
2. **Методична підготовка:** самостійно опануйте всі інструменти, які плануєте використовувати з учнями. Створіть детальні інструкції та відеоуроки.
3. **Диференціація:** готуйте завдання різного рівня складності, створюйте групи взаємодопомоги серед учнів.
4. **Мотивація:** демонструйте практичну користь опанованих навичок, пов'язуйте завдання з реальними життєвими ситуаціями.
5. **Зворотний зв'язок:** надавайте регулярний та конструктивний зворотний зв'язок, заохочуйте учнів до самооцінки.

Рекомендації щодо оцінювання

Система оцінювання має враховувати як традиційні риторичні критерії, так і специфіку цифрового середовища:

Критерії оцінювання цифрових риторичних робіт:

- змістовна глибина та оригінальність;
- композиційна стрункість та логічність;
- мовна правильність та виразність;
- аргументативна переконливість;
- технічна якість виконання;
- естетична привабливість;
- інтерактивність та залученість аудиторії.

Інструменти оцінювання:

- цифрові рубрики з детальними критеріями;
- система взаємного оцінювання;
- портфоліо з зібранням кращих робіт;
- самооцінка та рефлексивні есе.

Навчальне видання

**РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ:
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ФОРМУВАННЯ**

Навчально-методичний посібник

**ГЕРМАН Вікторія
ВЕНЮКОВА Єлизавета**

Відповідальний за випуск: О.Ю. Кудріна

Комп'ютерна верстка: О.Л. Суріна

Редагування: В. Герман, М. Прокопенко

Підписано до друку 23.01.2026 р.

Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,40.

Ум. фарб.- відб. 5,40. Обл.-вид. арк. 4,06.

Тираж 50 пр. Вид № 1.

Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка

40002. м. Суми, вул. Роменська, 87

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

Серія ДК, № 5050 від 23.02.2016